

րողէ այդպէս կանգնած մնացի, բայց նրա արարողապետը բռնելով իմ ուսից, մի կողմ հրեց ինձ և հրամայեց իսկոյն հեռանալ:

— Ապա փոփոս, հարցրի ես:

— Ի՞նչ է ասում այդ մարդը, հարցրեց շահագողէն. կօշիկդ զարկիր դրա բերանին. զարկիր, եթէ նա կը համարձակուի կրկին խօսել:

Դեռ այս հրամանը չարտասանուած՝ արարողապետը միեւրեւ անգամ իր մաշիկի կրունկով զարկեց բերանիս՝ ասելով.

— Դու համարձակում ես մի արքայորդու առջև այդ ձեռով խօսել: Շուտ ձայնդ կտրիր ու հեռացիր. եթէ ոչ այս րողէիս ականջներդ կտրել կը տամ:

Ծառաներն ինձ աջացելով, հրելով ու քարշ տալով՝ հեռացրին շահագողէի մօտից:

Յուսահատ սրտով ես վերադարձայ մեր ջորեպանի մօտ, որին պատմեցի գլխիս եկածը: Նա իսկի էլ չզարմացաւ և ասաց.

— Դրանից աւելի էլ ի՞նչ էիր կարող սպասել: Բաւական է որ նա շահագողէ է, էլ ի՞նչ ես կարող անել, կամ սպասել նրանից: Դու կարծում ես որ մի բան այդպիսիների ձեռքն ընկնելուց յետոյ այլևս դժուր կը դայ: Եթէ մի ջորու բերանից խոտը դուրս քաշել կը լինի, իմացիր որ մի շահագողէից էլ կարելի է ետ առնել այն՝ ինչոր նրա ձեռքն է ընկել:

ԳԼ. Թ.

Հաջի Բաբան այնքան դժբախտանում է, որ ստիպւում է սողկայունիւն *), անել:

Վերջապէս մենք հասանք Մէշհէդ: Շահագողէն մեծ փառքով մուտ գործեց քաղաքը: Ես մնացի մենակ, օտար, անծանօթ: Ես միայն 5 թուման փող ունէի որ Սպահանի արքունական քարվանսայից գողացածս քսակից վերցրել և թագցրել էի գլխարկիս աստառի տակ:

Մինչև Մէշհէդ իմ ուտելիքի ծախքը իմ բարեկամ ծեր ջորեպանի վրայ էր, սակայն հիմայ որ նա այլևս շահագողէի ծառայութեան մէջ չէր, ես ամաչում էի ծանրանալ նրա վրայ:

Մտածեցի սափրչութիւն անել. բայց ով կը վստահանար իր կոկորդը կամ գլուխն ենթարկել իմ ձեռքի գործողութեանը,

*) Սողկա նշանակում է ակերով ջուր կրող կամ ծախող:

քանի որ Մէշէնդում ինձ թիւրքմէն լրտես էին համարում: Բացի դրանից, ես թէպէտ կարող էի 5 թումանով մի ածելի և մի քանի հարկաւոր գործիքներ գնել, սակայն մի խանութ բանալու համար այդ փողը չէր բաւականանալ:

Իմ բարեկամ ջորեպանը որ շատ լաւ ծանօթ էր մէշէնդցիներին կեանքի հետ, խորհուրդ տուեց ինձ սաղկայութիւն անել:

Շուու մի առոյգ և ուժեղ երիտասարդ ես, ասաց նա, լաւ ձայն էլ ունես և քո ձայնով դու կարող կը լինես շատ մուշտարիներ գրաւել: Բացի դրանից, դու լաւ ձիւք ու շնորհ ունես մարդկանց շողոքորթելու և խաբելու: Դու գիտես որ բազմաթիւ ուխտաւորներ են գալիս այստեղ, և գիտես նաև որ նրանք լաւ համողուած են, թէ իրանց հոգին փրկելու միակ միջոցն է՝ բարեգործութիւն անել: Ամեն մի գաւաթ ջուր որ մարդկանց կը տաս, յանուն Իմամ Հոսէյնի տուր: Միշտ ձեացըրու իբր թէ ձրիապէս ես տալիս, բայց զգուշացիր որ նախ փողն առնես, յետոյ գաւաթը տաս խմողի ձեռքը: Եւ երբ մուշտարիդ խմում, վերջացնում է, բարձրաձայն ասա՝ «խմածդ ջուրը խաղաղութիւն և աջողութիւն պարգևէ քեզ, Օրհնեալ Հոսէյնի պէս երբէք ծարաւ չքաշես», և այսպիսի խօսքեր, միայն թէ անշուշտ այնպէս բարձր ու պարզ ձայնով պիտի արտասանես որ մարդիկ բոլորն էլ լսեն:

Վերջապէս դու միշտ քաջալերական ու մխիթարական խօսքեր պիտի ասես ուխտաւորներին, և վստահ եղիր որ բոլորը կը հաւատան խօսքերիդ: Ես ինքս մի ժամանակ սաղկայ էի, և լաւ գիտեմ թէ այդ գործը ինչպէս պէտք է առաջ տարած: Հէնց այդ գործով ինձ յաջողուել է մի շարք ուղտեր գնել և լինել այն, ինչոր այս բոպէիս դու տեսնում ես ինձ:

Ես յարգեցի բարեկամիս խորհուրդը և անմիջապէս գնեցի մի տիկ և մի պղնձէ գաւաթ: Տիկը մի-երկու օր ջրի մէջ թրջեցի, որպէսզի կաշու հոտը անցնէր, և երբորդ օրը լցնելով նրան՝ ուսս ձգեցի և գնացի դէպի Իմամի Գերեզմանը:

— Զոհր, ջոհր, յանուն Իմամի ջոհր, բողացի ես այնքան բարձրաձայն, որ քիչ էր մնում թոքերս փնստուէին: Մէշէնդի միւս սաղկաները սկսեցին հետաքրքրուել թէ ես ով էի և ինչ իրաւունք ունէի սաղկայութիւն անելու: Մի անգամ երբ ջրամբարից տիկս ջուրս էի լցնում, նրանք աշխատեցին չթողնել: Նըրանցից մէկը մինչև անգամ փորձեց ջրամբարի մէջ գլորել ինձ, բայց երբ տեսաւ որ ես վճռել էի գործս առաջ տանել, և որ ինձ հետ գլուխ-գլխի չէին կարող գնել, ետ քաշուեցին և մի քանի յիշոցներ տալով ինձ՝ հեռացան: Սակայն ապիկարները չգիտէին որ յիշոցներին մէջ՝ ես իրանցից շատ աւելի վարժ

էի: Յիշոցները այնպիսի սաստիկ կարկուտ թափեցի նրանց գլխին որ նրանք ձայները կտրեցին և այլևս փորձ չարին խանգարել ինձ:

Կարծես թէ ես ստեղծուել էի սաղկայութիւն անելու: Տիկն ուսս էի ձգում մի թեթև պարկի պէս և քայլում էի հսկայի պէս: Ես միշտ ջուր էի վերցնում մի կեղտոտ ջրամբարից. սակայն մարդկանց այնպէս էի հաւատացնում որ իբր թէ իմ տկի ջուրը վերցրուած էր իսկ Ալիի ձեռքով փորուած աղբիւրից, որ իր բոլոր յատկութիւններով հաւասար էր դրախտի միջից անցնող դետի մի ճիւղի և Զէմզէմի սուրբ հորի ջրերին: Օ՜, մարդիկ ինչպէս էին հաւատում ինձ և ի՜նչ առատաձեռնութեամբ փոխարինում ինձ ձրիապէս մատակարարածս ջրի համար:

Ես միշտ աշխատում էի նորեկ ուխտաւորների մօտ գնալ, և երբ առաջին անգամ նրանց հանդիպում էի, իսկոյն մի դաւաթ ջուր էի հրաւիրում և յանուն Մարգարէի նրանց հաւատացնում, որ դրա ընդունելն ու խմելն ու դրա համար վարձատրութիւն անելը մի սրբազան պարտք էր, որ իրանք պէտք է կատարէին իբրև ուխտաւոր: Նրանք հաւատում էին և առատ կերպով վարձատրում ինձ, իբրև Հոսէյնի գերեզմանին սպասաւորող մի սաղկայի:

Իմամ՝ Հոսէյնի մահուան տարեդարձը մօտենում էր: Ես վճռեցի սերտել և կատարել այն սաղկայի դերը, որ Հոսէյնի ողբերգութեան մէջ պատասխանատու տեղ է բռնում: Այս ողբերգութիւնը պիտի ներկայացուէր շահզադէի պալատի առջև ընկած հրապարակի վրայ: Ես մեծ յոյս ունէի անուն վաստակելու իմ ուժի շնորհիւ որ իբրև սաղկայ պիտի ցոյց տայի: Ինձ նախանձախնդիր հանդիսացաւ մի սաղկայ որ վերջին անգամ կտտարել էր այդ դերը. սակայն երբ մարդիկ տեսան որ իմ տիկը համեմատաբար շատ մեծ է, նախադաս համարեցին ինձ:

Մարդիկ ինձ խորհուրդ տուին միշտ զգուշանալ այդ մարդից՝ ստելով, թէ նա մի շատ նախանձոտ ու քինախնդիր մարդ է և ամեն ջանք գործ կը դնէ մի կերպ վնասելու ինձ:

Հասաւ ներկայացման օրը: Շահզադէն հստեց իր պալատի մեծ դրան վերևի պատշգամբում, և ամբոխը հաւաքուեց հրապարակի շուրջը: Ես հանդէս եկայ կիսամերկ, ծանր-ծանր քայլելով, մեծ տիկը ուսիս, մարմինս էլ արիւնաթաթախ: Հասնելով պատշգամբի տակ՝ ես սկսեցի բարձր ձայնով երջանկութիւն, յաջողութիւն և երկար կեանք մաղթել շահզադէին, որը հաճեցաւ վայր ձգել մի ոսկի ինձ համար: Ես այնքան ու-

բախացայ և քաջալերուեցի, որ մի քանի երեխաների հրաւիրեցի նստել իմ տկի վրայ, և երբ նրանք նստեցին՝ ես տարայ նրանց առանց սայթաքելու, այնպէս որ մեծ զարմանք պատճառեցի բոլոր հանդիսականներին:

— Բարիքէլլա՛, բարիքէլլա՛ (բրաւօ, բրաւօ) ասացին բոլորը միաբերան:

Աւելի խրախուսուելով այս բառերից՝ ես հրաւիրեցի մի ուրիշ տղայի էլ նստել տկիս վրայ միւսների հետ միասին: Իմ նախանձորդը, որ մօտս կանգնած էր և առթի էր սպասում, յանկարծ ցատկեց տղաների վրայ և աշխատեց ջախջախել ինձ: սակայն բոլոր ուժերս հաւաքելով՝ ես անյողդողդ տարայ բոլորին էլ:

Թէպէտ տաքացածս ժամանակ ոչինչ ցաւ չգգացի, սակայն երբ բռնս վայր դրի, նոր գգացի որ մէջքս սաստիկ կերպով վնասուել էր: Ցաւս այնքան սաստկացաւ, որ ես միանգամայն անկարող ելայ շարունակելու սաղկայուծիւնը: Ստիպուած՝ ծախեցի տիկս և մնացի անդործ, ծախսելով սաղկայուծեամբ վաստակած փողերս: Իմ բարեկամ ջորեպանն էլ Հոսէյնի տօնից յետոյ հեռացել էր Մէշէդէից, և այժմ ես ոչ մի խորհրդատու բարեկամ չունէի:

Մի բոպէ ես մտածեցի դատ բանալ իմ նախանձորդի դէմ, սակայն իսկոյն յիշեցի, որ անօգուտ կը լինէր, «որովհետեւ մահմեդական օրէնքով՝ այնպիսի վնասի համար, ինչպիսին ես էի կրել՝ ոչ մի փոխարինութիւն չէ լինում: Միայն գրուած է՝ աչքի տեղ՝ աչք, ատամի տեղ՝ ատամ, բայց ոչ մէջքի տեղ՝ մէջք»:

Եթէ ես մի հզօր պաշտպան ունենայի, գուցէ ինձ կը յաջողուէր պատժի կամ տուգանքի ենթարկել հակառակորդիս: Բայց ի՞նչ անէր ինձպէս մի տարաբախտ, օտար, անբարեկամ արարած: Ո՞վ գիտէ, գուցէ բացի դատս անյաջող տանելուց՝ իմ ունեցած փողն էլ որ շան չարչարանք կրելով վաստակել էի, ձեռքիցս գնար:

—

ԴԼ. Ժ.

Հաջի Բաբան շրջիկ ծխախոտավաճառ է դառնում:

Երկար ու բարակ մտածելուց յետոյ ես եկայ այն եղբայրացուքեան, որ Մէշէդէում ապրուստս հայթհայթելու ամենալաւ միջոցը՝ մուրացկանութիւնն էր, և սաղկայութեանս

փորձերից ես լաւ գիտէի որ այդ գործի մէջ ես լաւ կը յաջողուէի:

Կարող էի մի արջ պահել և լուծիռուծիւն *) անել. բայց դրա համար ինձ հարկաւոր էր երկար ժամանակ աշակերտութիւն անել: Մէկ էլ մտածեցի սափրիչի խանութ բանալ, սակայն ես չէի կարողանում համոզել ինձ՝ մնալ այնպիսի մի հետու քաղաքում, ինչպէս Մէշէզդում:

Ի վերջոյ վճռեցի շրջիկ ծխախոտավաճառ դառնալ: Շուտով գնեցի զանազան չափերի չիբուխի կոթեր ու գլուխներ, որոնց մի հաստ փայտէ թաքաղի մէջ շարելով՝ թողկերով կապեցի մէջքիցս: Յետոյ երեք բարակ շղթաներից կախուած մի երկաթէ կրակաման ձեռքումս բռնելով, մի զոյգ ունելիք գոտուս մէջ անցկացնելով, մի պղնձէ ջրաման գոտուցս կախելով և մի քանի՝ քսակ ծխախոտ ուսերիս ձգելով—այդ բոլորով ես մի կատարեալ ծխախոտավաճառ դարձայ և նմանուցի փշերը բիզ-բիզ ցցած մի ոգնու:

Իմ ծխախոտը զանազան տեսակից էր—Թաբայի, Շիրազի և Դամասկոսի: Ծիշտը խոստովանած՝ իր երբէք մաքուր ծխախոտ չէի ծախում որովհետեւ մի քանի հարազատ տերեւների հետ խառնելով ահագին քանակութեամբ էլի կամ ձիու չորացրած աղը՝ պատրաստում էի մի քանի քսակ ծխախոտ:

Իմ մուշտարիւններից նրանց՝ որոնք լաւ ծխախոտ ճանաչող էին, ես ստիպուած առաջնակարգ տեսակի ծխախոտ էի տալիս: Միջնակարգ մարդկանց՝ կիսախառն էի տալիս, իսկ ստորին դասակարգի ծխողներին՝ համարեալ թէ ամբողջովին ձիու կամ էլի աղը էի տալիս:

Իմ ամենագլխաւոր մուշտարին մի դէրվիշ էր որը անքան վարպետ էր ծխախոտ ճանաչելու մէջ, որ ես երբէք չէի համարձակուում անմաքուր ծխախոտ տալ նրան: Թէև նրանից մեծ շահ չէի ստանում, որովհետեւ նա շատ անգամ ուշացնում էր իր հատուցումը, այնուամենայնիւ նրա խօսքերն այնքան դուրեկան և քաղցր էին ինձ, և բացի դրանից, նա անքան մուշտարիւններ էր ճարում ինձ համար՝ որ ես կամաց-կամաց սկսեցի սիրել ու համակրել նրան:

Դէրվիշ Սաֆարը—այդ էր անունը—մի առանձին կերպարանքի տէր մարդ էր: Նա մի մեծ արծալին քիթ ունէր, խորաթափանց սև աչքեր, խիտ մօրուք և երկար մազեր որ խա-

*) Լուծիռուծիւնը արտօնեալ խեղկատակութիւն է: Լուծիւնները պահում են արջ, կապիկ և ուրիշ կենդանիներ որոնց զանազան խողեր են սովորեցնում և նրանցով փող աշխատում:

դում էին իր ուսերի վրայ: Նրա կոնաձև գլխարկի շուրջը ասեղնագործ տառերով գրուած էր զորանից զանազան խօսքեր: Մի կարմիր եղջերուի մորթի կախուած էր նրա ուսերից: Մի ձեռքում ունէր մի երկար ցուպ, որ նա սովորաբար ուսի վրայ դրած էր տանում, միւս ձեռքումը՝ երեք շղթաներից կախուած մի քաշքուղ որ իր ցանկացած ժամանակ դէմ էր բռնում անցնորդներին նուէր խնդրելու նպատակով: Նրա գօտուց կախուած էր մի թէւքի, և երբ նա ձօնուելով ման էր գալիս, նրա դէմքի և շարժման մէջ այնպիսի կատաղութիւն ու ահաւորութիւն էր երևում, որ մադիկ երկիւղածութեամբ էին վերաբերվում դէպի նա:

Դէրվիշ Սաֆարի հետ շուտով մտերմացայ: Մի օր նա ինձ ներկայացրեց իր ընկերներին որոնց հետ նա ապրում էր անբաժան: Մի օր էլ նա հրաւիրեց ինձ ներկայանալ իրենց ժողովներին: Մի-երկու անգամ ներկայացայ և փորձով տեսայ, որ այդ ժողովներին մասնակցելս շատ թանգ էր նստում ինձ վրայ, որովհետեւ իմ ծխախոտի մեծ մասը դէրվիշներն էին ծխում: Այնուամենայնիւ նրանց ընկերակցութիւնը այնքան հաճութիւն ու զուարճութիւն էր պատճառում ինձ, որ ես ձեռք քաշելով ծխախոտիցս՝ ներկայանում էի նրանց ժողովներին:

Մի երեկոյ, երբ Սաֆարը սովորականից աւելի էր ծխել և երևի լաւ տրամադրութեան մէջ էր, ինձ ասաց.

— Հաջի Բաբա, շատ ափսոս է որ քեզ պէս մարդ ամբողջ իր կեանքն անցկացնի ծխախոտավաճառութեամբ: Ինչո՞ւ դու էլ մեզ պէս դէրվիշ չես դառնում: Մենք լաւ ենք ձեռք առնում մարդկանց մօրուքները: Մարդիկ մեզ համար լաւ որսեր են: Նրանց ապիկարութիւնից և դիւրահաւատութիւնից մենք շատ ենք օգտուում: Մի խօսքով, եթէ մարդիկ այդպէս չլինէին, մենք չէինք կարող հայթհայթել մեր ապրուստը: Ես կարծում եմ որ դու հասկացել ես թէ ինչ է մեր գործը: Կարծում եմ նաեւ, որ դու էլ կը մասնակցես մեզ և ժամանակով այնքան հոշակ կը վայելես՝ ինչքան Շէյխ Սաադին էր վայելում:

Դէրվիշ Սաֆարի այս խօսքերը կրկնուեցին միւս դէրվիշների կողմից, և թէպէտ ես յօժարակամութիւն ցոյց տուի՝ նրանց հետ միանալու, սակայն ասացի.

— Ինչպէս է կարելի ինձպէս մի տգէտ և անփորձ մարդու սովորել այն բոլոր ուսմունքը որ հարկաւոր է մի դէրվիշի համար: Ծշմարիտ է, ես գրել ու կարգաւ գիտեմ, ամբողջ զորանը կարդացել եմ, Հա՛, Կո՛ ու Սաադին գրեթէ ամբողջ անգիր գիտեմ, բացի դրանց՝ ց, ես կարդացել եմ և՛ Ֆերդու-

սիի Շահնամէի մեծագոյն մասը, սակայն դրանցից դուրս՝ ես ուրիշ ոչինչ չգիտեմ:

—Ա՛հ, բարեկամս, ասաց դէրվիշ Սաֆարը, դէրվիշների կեանքից դու շատ քիչ բան գիտես, և աւելի քիչ բան գիտես մարդկային կեանքից: Դէրվիշ լինելու համար մեծ ուսում ու գիտութիւն հարկաւոր չէ. բաւական է ունենալ մի քիչ համարձակութիւն և վստահութիւն մարդկանց յիմարացնելու համար: Քո այդ կարգացած ու սովորած բաների մի հինգերորդովը, ես վստահ եմ, քեզ կը յաջողուի մեծ դէրվիշ դառնալ: Ես իմ աներեսութեամբ և յանդգնութեամբ կարողացել եմ հըրաշքներ գործել, մահամերձ հիւանդներին առողջացնել, և այժմ, մի խօսքով, մեծ հանգստութիւն եմ վայելում և մեծապէս յարգում եմ բոլոր մարդկանցից որոնք, ինչպէս դու, չը գիտեն թէ դէրվիշներն ինչեր են: Ես հաւատացնում եմ քեզ, որ եթէ ես էլ կամենայի կամ աշխատէի իմ անձն ենթարկել ւայն վտանգներին, որոնց Մոհամէդ ինքն իրան ենթարկեց, ես էլ կարող կը լինէի մարգարէ համարուել: Ես ամենայն հեշտութեամբ կարող կը լինեմ Մոհամէդի պէս լուսինն իմ մատով կիսել: Այդպիսի հրաշք գործելու համար հարկաւոր է համարձակութիւն և խորամանկութիւն որպէսզի մարդ կարողանայ յիմար ժողովրդին աւելի յիմարացնել ու կուրացնել:

Երբ Սաֆարը վերջացրեց իր խօսքը, նրա ընկերներն սկսեցին պատմել ինձ այնպիսի զարմանալի բաներ իրանց քաջագործութիւնների մասին, որ ես բոլոր ցանկութիւն զգացի աւելի մօտից ծանօթուել այս արտաքոյ կարգի մարդկանց հետ: Նրանք խոստացան եկող ժողովում պատմել ինձ իրանց կեանքերի մասին: Միևնոյն ժամանակ, նրանք խորհուրդ տուին ինձ իմ ամբողջ մտածմունքը դարձնել այնպիսի մի կեանքի վրայ որ փողոցներում թափառող մի ծխախոտավաճառի կեանքից շատ աւելի բարձր ու երջանիկ է:

ԳԼ. ԺԱ.

Դէրվիշ Սաֆարի եւ իր ընկերների պատմութիւնները:

Մի երեկոյ երբ մենք ժողովուել էինք Դէրվիշ Սաֆարի շուրջը՝ իւրաքանչիւրիս ձեռքում մի չիբուխ և մէջքներս դէմ տուած սենեակի պատերին, նա սկսեց իր պատմութիւնն այսպէս.

«Ես Շիրազի իշխանի Լուլ քաշու որդին իմ, ծնուած

մի պոռնիկ մօրից որի անունն էր Թաւուս (սիրամարգ)։ Դուք կարող էք լաւ երեակայել, թէ այսպիսի ծնողներից ինչ կըրթութիւն կարող է ստանալ մի զաւակ։ Մանկութեանս հասակում իմ գլխաւոր ընկերներն էին՝ հօրս և իր ընկերների կապիկներն ու արջերը, և գրեցէ այդ կենդանիներից, սովորած խաղերից ու օյիններից օգտուելով էր՝ որ ես կարողացել եմ կեանքումս այնքան միմոսական խաղեր խաղալ։

«Տասնևհինգ տարեկան հասակումս ես արդէն կատարելագործուած մի լուծի էի։ Ես կարողանում էի կրակ ուտել, բերանիցս ահագին քանակութեամբ շուր գուրս թափել և վերջապէս կատարել ամեն տեսակ ձեռնածութիւններ։ Հաւանականաբար ես կը շարունակէի այդ գործը և լաւ էլ առաջ կը տանէի, եթէ Շիրազի իշխանի զօրապետի աղջիկը չսիրահարուէր ինձ վրայ։

«Զօրապետի իշխանութեան ներքոյ գտնուող մի երկտասարդ մի քոյր ունէր որ ծառայում էր նրա հարեմում։ Այդ երկտասարդն իմ ամենամտերիմ բարեկամն էր։ Նա կարողանում էր իր քրոջից տեղեկանալ, թէ իմ անձնաւորութիւնն ինչ տրպաւորութիւն էր թողել իր աղայի աղջկայ վրայ։ Նրա հաղորդած լուրերն այնքան քաջալերական էին, որ ես մի օր գնացի մի միրզայի (գրագիր) մօտ և խնդրեցի նրանից մի պատուական սիրահարական նամակ գրել։ Միրզան գրեց նամակ կարմիր թանաքով, նախ թերթի աջ կողմից դէպի ձախ, յետոյ երկայնութեան կողմից, յետոյ անկիւնից անկիւն, խաչաձև։ Նամակն այնպէս սքանչելի կերպով էր շարադրուած որ իմ սիրունին դեռ նրա կէսը չկարդացած՝ պիտի կարծէր թէ ես արդէն մեռել էի, և թէ իմ մահուան պատճառն՝ իր աչքերի ցայտած կրակն է եղել որ խորովել էր սիրտս։

«Մտիս ուրախութիւնից ես յայտնեցի միրզային թէ իմ սիրունին ով էր։ Նա յուսալով մի մեծ պարգև ստանալ իր գրած նամակի համար, իսկոյն գնաց և յայտնեց եղելութիւնը հէնց զօրապետին իրան։

«Մի լուծի-բաշու կողմից յանդգնել, համարձակուել մի զօրապետի աղջկայ վրայ նայել իբրև սիրուհու—օ, դա մի աններելի յանցանք էր։ Եւ որովհետև այդ զօրապետը մի ազդեցիկ անձնաւորութիւն էր, ուստի նա շուտով հրաման հանեց պալատից, որ ինձ անմիջապէս արտաքսէին Շիրազից։

«Հայրս վախենալով որ մի գուցէ իմ պատճառով ինքն էլ Շիրազի իշխանի աչքից ընկնէր, և նաև լաւ գիտենալով որ իմ ճարպիկութեամբ ես շուտով մրցակից կը լինէի իրան, շտապեցրեց ինձ արտաքսել։

«Շիրազից հեռանալուս առաւօտը, երբ մնաս բարով էի ասում իմ բարեկամ կապիկներին և արջերին, հայրս ասաց ինձ.

— «Սաֆար, որդիս, ես ցաւում եմ որ դու բաժանւում ես ինձանից. բայց այն կրթութիւնը որ ես քեզ տուել եմ, և այն ընկերակցութիւնը որ դու վայելել ես իմ կենդանիների շրջանում, անտարակոյս մեծ յաջողութեան դուռ պիտի բանայ քեզ համար քո ապագայ կեանքում: Այժմ ես պարգևում եմ քեզ իմ ամենալաւ կապիկը որ ամենակատարեալն է իր տեսակի մէջ: Լաւ բարեկամացիր սրա հետ և սիրիւր սրան իմ խաթրու համար: Ես յոյս ունեմ որ ժամանակով դու պիտի հասնես նոյն բարձրութեան, որին հասել է հայրդ:

«Այս խօսքերը վերջացնելուց յետոյ, նա կապիկը դրեց ուսիս վրայ, և ես հեռացայ եմ հայրական տնից:

«Ես ճանապարհ ընկայ դէպի Սպահան: Զգիտէի թէ արդեօք իմ կեանքի մէջ այս առաջին փոփոխութիւնը երջանիկ, թէ՞ թշուառ պիտի դարձնէր ինձ: Ունենալ մի կապիկ, վարել մի անկախ կեանք, դա անշուշտ շատ ուրախալի բան էր. բայց թողնել ընկերներին, հեռանալ իմ սիրելի բարեկամներից, հեռանալ, աւաղ, այն... այն գեղեցկուհուց, որին երևակայութեանս մէջ պատկերացնում էի իբրև Շիրինն ինքը,—օ, դրանք անպիսի տխուր և վշտացուցիչ հանգամանքներ էին, որ տանջում էին ինձ:

«Տխուր, տրտում ու յուսահատ սրտով ես շարունակեցի ճանապարհս, մինչև հասայ Թէնգի Ալլահ Աքբար, որտեղ կանգ առայ մի խրճիթի մօտ, որի մէջ բնակւում էր մի դէրվիշ: Խրճիթի մօտ ընկած մի մեծ քարի վրայ նստեցի. կապիկս էլ նստեց իմ կողքին, և ես ընկայ խոր մտածմունքի մէջ: Մի քանի ըրպէից յետոյ աչքերս լցուեցին աղի արտասուքով, և ես բացազանչեցի՝ ախ, ախ: Դէրվիշը լսելով ձայնս՝ դուրս եկաւ ինձ մօտ: Ես մի քանի բառով պատմեցի նրան իմ մասին, նա հրաւիրեց ինձ մտնել իր խրճիթը: Ես մտայ: Այստեղ կային մի քանի ուրիշ դէրվիշներ աւելի դաժան դէմքերով քան ինքը: Ինձ ներս հրաւիրող դէրվիշը հագնուած էր մօտաւորապէս այնպէս, ինչպէս այս ըրպէիս հագնուած եմ ես, և, յիշաւի, այս գլխարկը հէնց նրանն է: Նրա դէմքը այնպիսի սոսկալի կատաղութիւն էր արտայայտում, որ մարդ նրան նայելիս՝ սարսափում էր: Երբ նա տեսաւ իմ կապիկին, կարծես թէ մի բան յանկարծ անցաւ իր մտքով, և մի քանի վայրկեան միւս դէրվիշների հետ առանձին խօսելուց յետոյ ասաց ինձ.

— «Ես գնում եմ Սպահան և ցանկանում եմ որ դու էլ

ընկերակցես ինձ: Խոստանում եմ բարի լինել դէպի քեզ, և եթէ դու լաւ կը վարուես՝ ես քեզ մեծ բախտի կը տիրացնեմ:

— «Համաձայն եմ, պատասխանեցի ես:

«Մի դայլան ծխելուց յետոյ մենք ճանապարհ ընկանք դէպի Սպահան: Դէրվիշ Բեդինը՝ այդ էր նրա անունը՝ սկսեց հարց ու փորձ անել ինձ իմ անցեալ կեանքի մասին: Շուտով մեցի նրան ամեն բան:

«Նա բացատրեց ինձ դէրվիշական կեանքի օգուտները, ապացուցանելով որ դէրվիշութիւնը շատ աւելի պատուաւոր պարապմունք է քան լուծիութիւնը: Վերջապէս նա համոզեց ինձ դէրվիշ դառնալ:

— «Լալիք, ասաց նա, եթէ դու ինձ վրայ կը նայես իբրեւմի ուսուցչի, ես կը սովորեցնեմ քեզ ամեն բան որ ես գիտեմ, և դու պիտի հաւատաս, որ իմ իմացածը մեծ գիտութիւն է, որովհետեւ ես այս բոլորիս ամենակատարեալ դէրվիշն եմ համարուում ամբողջ Պարսկաստանում:

«Նա սկսեց զրոյցներ տալ կախարդութեան և աստղագիտութեան մասին, և տուեց ինձ մի քանի դիւթագրերի օրինակներ, հաւատացնելով ինձ որ այդ և այդպիսի թղթերով ինձ կը յաջողուէր շատ փող վաստակել կեանքի ամեն պարագայում:

— «Գիտես, եթէ մի ճագարի պոչ դնես մի երեսայի բարձի տակ, ասաց նա, երեսայի վրայ սաստիկ ծանր քուռ կը գայ, և եթէ ճագարի արիւնը մի ձիու խմացնես, նա արագավազ և երկարաշունչ կը լինի: Եթէ մի գայլի աչք կամ նրա ոտի ոսկորից մի կտոր կապես մի տղայի թևից, այդ տղան արիութիւն կը ստանայ, և եթէ նրա ճարպը կապուի մի կնոջ մարմնից, նրա ամուսնու սէրը կը պակասի: Եթէ գայլի լեղին տրորուի մի ամուկ կնոջ մարմնի վրայ, այդ կինը ընդունակ կը լինի զաւակ ծնելու: Բայց ամենաթանգագին բանը որ գործ է ածուում հարէջներում, էգ բորենուըն է, որ եթէ որեւէ անձ կրէ իր մարմնի վրայ, նա կարող կը լինի իր ուզած անձի սիրտը զբաւել, նրան սիրահարեցնել իր վրայ:

«Վերջապէս դէրվիշ Բեդինը երկար խօսեց այս և այսպիսի նիւթերի վրայ, և երբ նա նկատեց որ իմ հետաքրքրութիւնը սաստիկ շարժուել է, հետեալ առաջարկութիւնն արաւ ինձ.

— «Սաֆնք, ասաց նա, դու չգիտես թէ այդ կապիկը ինչ մեծ գանձ է քեզ համար, բայց ոչ թէ կենդանի, այլ մեռած ժամանակը: Եթէ նա սաստիկ, ես այնպիսի նիւթեր եմ կարող քաշել նրա մարմնից հմայիլներ պատրաստելու համար, որ ի-

րանց կշռով ոսկի կը բերեն մեզ համար, մանաւանդ եթէ Շահի հարէմին ծախելու լինենք: Դու պիտի իմանաս, որ կապկի լեարդը, այն էլ յատկապէս այդ տեսակինը որ դու ունես, կարող է սիրահարեցնել մէկին մի ուրիշի վրայ: Ո՛վ որ այդ նիւթից ունենայ, կարող է ուղղակի դիւթել, ում որ կամենայ: Բացի դրանից՝ ո՛վ որ դրա քթի կաշին կախէ իր վզից, ոչ մի տեսակ թոյն չէ կարող փնասել նրան: Այդ կենդանու նոյնիսկ մոխիրը (երբ նրան այրես անգոր կրակի վրայ) եթէ չլտես, դու անմիջապէս կ'ունենաս կապկի բոլոր յատկութիւնները— խորամանկութիւն, ճարպկութիւն և այլն:

«Այս հրապուրիչ խօսքերից յետոյ դէրվիշը առաջարկեց մորթել իմ կապկին: Այս առաջարկութիւնը սարսափեցրեց ինձ, որովհետեւ մանկութիւնիցս ի վեր ես մեծացել էի նրա հետ, և մեր երկուսիս կեանքի թէ՛ յաջողութեան և թէ՛ ձախորդութեան ժամանակ մենք կարեկից ընկերներ էինք եղել: Պարզ էր ուրեմն, որ ես չէի կարող աչքերս բաց կանգնած տեսնել նրան բարբարոսաբար մորթուելիս: Ես պատրաստուեմ էի մերժել նրա առաջարկը, սակայն երբ յանկարծ նրա երեսին նայելով տեսայ որ մինչ ցարդ ժպտացող նրա աչքերը գազանային կատաղութիւն էին արտայայտում, և վախենալով որ նա կարող էր բռնի կերպով առնել ինձանից այն՝ որին ես մենակ չէի կարող պաշտպանել, ուստի խոհեմութիւն համարեցի յակամայից թոյլ տալ նրան իրագործելու իր նպատակը:

«Մինչ այսպէս, մենք շեղուեցինք ճանապարհից և մրտնելով մի ձորակ՝ երկուսս էլ վառելիք հաւաքեցինք և կրակ արինք: Դէրվիշ Բեդինը առանց դանդաղելու մորթեց կապկիս, կտրեց քթի կաշին, հանեց լեարդը և այրեց մնացորդը: Մի քանի ժամից յետոյ ամբողջը մոխիր դարձաւ: Նա հաւաքեց, իր թաշկինակի մէջ ածեց, և մենք դուրս եկանք ձորից:

«Շարունակելով մեր ճանապարհը, վերջապէս հասանք Սպահան: Այստեղ երբ լուր տարածուեց որ Դէրվիշ Բեդինը եկել է, նրա շուրջը հաւաքուեցին ամեն դասակարգի մարդիկ: Շատ մայրեր եկան, որոնք իրանց երեխաների համար պաշտպանութիւն էին խնդրում չար հոգու դէմ: Կանայք թալիսման էին ուզում՝ իրանց ամուսինների նախանձը դադարեցնելու համար... Բայց նրա դիւստոր մուշտարիները Շահի հարէմից էին: Նրանցից իւրաքանչիւրը ցանկանում էր ունենալ մի զօրութիւն Շահի սէրը դէպի իրան գրգռելու:

«Այս բոլորի ցանկութիւններին յազուրդ տալու համար Դէրվիշ Բեդինը մեծ պաշար ունէր: Նա ունէր քաւթառի մագեր, բուլի ողնաշար և արջի ճարպ— բոլորը զանազան ձևերով պատը-

դաստուած, Հարէմի խանումներէց մէկին՝ որ արդէն ծերացել էր և հետևապէս աւելի շատ էր թախանձում մի ճար գտնել գեղեցիկ ու գրաւիչ երևալու, նա ծախեց իմ կապկի լեարդը՝ հաւատացնելով նրան, որ եթէ նա իր անձի վրայ կրէր այն, անպատճառ կը յաջողուէր իրան Շահի սիրտը գրաւել:

«Մի ուրիշի, որ գանգատուում էր թէ Շահը իրան երբեք չէ սիրում, և ասում էր որ մինչև այժմ շատ հնարքների է դիմել, բայց չէ յաջողուել նրան գրաւելու, նա տուեց իմ այրումած կապկի մոխրից պատրաստուած մի բաղադրութիւն: Մի ուրիշի, որ ցանկանում էր՝ իր երեսին կնճիռներ չերկային, նա տուեց մի օծանելիք և ասաց. «Եթէ դու կանոնաւոր կերպով գործածես սրան և գործածածդ ժամանակ չծիծաղես, երեսդ միշտ այնպէս կ'երևայ, ինչպէս երևում է մի ջահիլ աղջկայ երես: Այս բոլորից յետոյ, թէև ես բաւական ծանօթացայ նրա գաղտնիքների հետ և շատ անգամ էլ օգնում էի նրան, սակայն նրա շահած դրամներից և ոչ մի սև փող իմ ձեռքը չընկաւ: Կապկին մորթուեց, Դէրվիշ Բեդինը հարստացաւ, իսկ ինձ մնաց՝ կապկիս, օ խեղճ, սիրելի կապկիս յիշատակը միայն:

«Վերջապէս դէրվիշ Բեդինի հետ ես շատ երկիրներ գընացի: Ամեն տեղ մենք մեր արհեստով հռչակուած էինք: Երբեմն մեզ պաշտում էին իբրև սուրբ մարդկանց, երբեմն էլ քարկոծում էին իբրև խաբեբաների: Մենք ճանապարհորդում էինք ոտքով. այդ պատճառով էլ ես բաւական ժամանակ էի ունենում մանրամասնութեամբ ուսումնասիրել ամեն բան որ ես տեսնում էի: Թէհրանից մենք գնացինք Պոլիս և այնտեղից Հալէպի ու Դամասկոսի վրայով անցանք Գահիրէ: Գահիրէից գնացինք Մէքքա և Մէդինա, և Զիդույում նաև նստելով՝ անցանք Գուշէրաթի Սուրաթ քաղաքը: Այստեղից էլ գնացինք Լահոր ու Քաշմիր:

«Այս վերջին քաղաքում դէրվիշ Բեդինը ըստ իր սովորութեան սկսեց խաբել տեղացիներին, սակայն նրանք մեր պատառը չէին, որովհետև նրանք մեզանից շատ աւելի լուսաւորուած մարդիկ էին: Քանի զեռ չէինք խայտառակուել, մըտածեցինք շուտ փախչել այդտեղից: Փախանք և գնացինք Հէրաթ, որտեղում ապրող աֆղանների տգիտութիւնն ու դիւրահաւանութիւնը փոխարինեց մեր այն կորուստը, որ ունեցել էինք Քաշմիրում:

«Այստեղ, մինչդեռ մենք ամենայն եռանդով պատրաստուած էինք հրաշքներ գործելու, դէրվիշ Բեդինը, այո՛, նա, որ անթառամ երիտասարդութիւն էր խոստանում մարդկանց, իր պարտքը վճարեց ընութեան: Մեռաւ նա:

«Մենք երբեք չենք քննադատում էր Հէրաթի մօտ գրտնուող մի լեռան վրայ, որտեղ նա մարդկանց հաւատացնում էր որ իբր թէ ապրում էր ջինների և փէրիների բերած կերակուրներով. սակայն դժբախտաբար նա մի գիշեր այնքան խորոված դառ ու քաղցրաւենիք անուշ արաւ, որ բնութիւնը մահով պատժեց նրան:

«Իմ վարկը չձգելու համար ես ստիպուեցի մարդկանց հաւատացնել, որ իբր թէ ջինները նախանձելով որ մենք մահկանացուներս վայելում էիք դէրվէշ Բեդինի պէս մի զարմանալի, մի հրաշագործ մարդու ընկերակցութիւնը, և կամենալով մեզ զրկել նրանից, մի գիշեր երկնառաք ուտելիքներով այնքան լցրին նրա փորը, որ նրա հոգին ազատ տեղ չգտնելով ապրելու նրա մարմնում՝ ստիպուել էր դուրս թռչել նրա կողորդից և մի ուժգին հիւսիս-արեւելեան քամու հոսանքով տարուել էր հինգերորդ երկինքը:

«Դէրվիշի յուզարկաւորութիւնը կատարուեց մեծ շքով: Հէրաթի իշխանը՝ էշէկ Միրզան, նրա դազաղի մի ծայրը իր ուսի վրայ դրած՝ տարաւ մինչև գերեզմանը: Աֆղաններից մի խումբ բարեպաշտ մարդիկ մի փառաւոր յիշատակարան կանգնեցրին նրա գերեզմանի վրայ, որ մինչև այսօր ծառայում է իբրև ուխտատեղի:

«Իմ ուսուցչի մահից յետոյ ես մի քիչ ժամանակ մնացի Հէրաթում վայելելու այն մեծ յարգանքն ու պատիւը, որ մարդիկ ակնածութեամբ տալիս էին ինձ՝ իբրև մի մեծ մարդու աշակերտի:

«Իմ թալիսմանագրերն և ուսուցչիս մօրուքի մազերը, որ սանտրուելու ժամանակ դուրս էին թափուել, նաև նրա կտրած եղունգները ծախելով իբրև սուրբ մարդու նշխարներ՝ ես բաւական փող ժողովեցի, թէպէտ ասածս մազերի և եղունգների մեծ մասը հէնց իմա էին:

«Հէրաթից հեռանալով և Պարսկաստանի զանազան տեղերից անցնելով, ես հասայ հէզարէ կոչուած ցեղի բնակավայրը, որ ընկած է Քարուլի և Կանդահարի մէջտեղը: Այս ցեղի մէջ իմ սպասածից աւելի յաջողութիւն ունեցայ, որովհետև գէրվիշ Բեդինի դերը խաղալով՝ այնպէս յիմարացրի մարդկանց որ նրանք ինձ մի մարգարէ համարեցին»:

Այստեղ, դէրվիշ Սաֆարն իր ձեռքը դնելով իմ մօտ նստած գէրվիշի ուսին՝ ասաց.

«Ահա սա էր իմ ընկերը հէզարէցիների մէջ եղած ժամանակ: Սա կարող է լաւ յիշել թէ ինչ վարպետութեամբ մենք հաւատացնում էինք նրանց, որ իբր թէ մենք ունէինք մի մեծ

կաթնայ որ միշտ լի էր փլաւով: Վերջապէս ես այն մեծահոշակ Հազրէթի Ոշանն եմ, որի մասին դուք վերջերս այնքան պատմութիւններ էք լսել Սորապանում: Մի քանի շաբաթ սրանից առաջ ես մի հրաշք գործեցի մի կոյր աղջկայ վրայ: Ես իմ ընկերների հետ միասին կատարեալապէս առողջացրի նրա աչքերը, և այժմ մարդիկ խորին ակնածութեամբ և յարգանքով են վերաբերում դէպի մեզ:

Դէրվիշ Սաֆարը այստեղ վերջացնելով իր պատմութիւնը, առաջարկեց իր մօտ նստած դէրվիշին պատմել իրանը: Այս այն դէրվիշն էր որ հէզարեցիների մէջ եղած ժամանակ դէրվիշ Սաֆարի ընկերն էր եղել:

Նա սկսեց իր պատմութիւնն այսպէս.

«Հայրս մի յայտնի օրէնսգէտ էր Ղում քաղաքում: Նա մի շատ բարեպաշտ մարդ էր: Ո՛չ ոք նրա պէս ճշտապահութեամբ չէր կատարում իր կրօնական պարտականութիւնները: Մի խօսքով նա շիաների «սերն» էր համարում: Նա մի քանի որդի ունէր, որոնց բոլորին էլ նա վարժեցրել էր խիստ ճշտապահութեամբ. կատարել մեր կրօնի արտաքին պաշտամունքները:

«Ինչքան մեր հայրը աւելի խստութեամբ էր վարւում մեզ հետ, մենք այնքան աւելի խաբեբայութեամբ ու խորամանկութեամբ էինք վերաբերւում դէպի իրան: Սաբեբայութիւնն ու խորամանկութիւնը կամաց-կամաց այնքան խոր արմատներ ձգեցին մեր սրտերում, որ ամբողջ քաղաքում մենք ստախոսներ և կեղծաւորներ կոչուելու տարաբախտութիւնն ունեցանք: Մասնաւորապէս ես այնքան լիրբ, ստախոս, խարդախ ու կեղծաւոր համարուեցի, որ ստիպուեցի ինձ պաշտպանելու կամ վարկս վերականգնելու համար դէրվիշ դառնալ: Այո, դէրվիշ դարձայ և ճանապարհուեցի դէպի Թէհրան:

«Ես հէնց նոր Թէհրան էի հասել և բնակարան վարձել մի դեղաւաճառի խանութի դիմացի տնում, երբ մի ծեր կին շտապով ինձ մօտ եկաւ և յայտնեց որ իր դեղաւաճառ աղան սաստիկ հիւանդացել էր չափից աւելի ուտելու պատճառով, և թէ իր գործածած դեղերն անօգուտ են եղել, և հետեւապէս նրա խանութը իրան ուղարկել է ինձ մօտ խնդրելու ինձանից որ թալիսմանով մի ճար անեմ նրան:

«Որովհետեւ ես թուղթ, գրիչ և թանաք չունէի, ես պատճառ բռնեցի, որ հարկաւոր էր թալիսմանը գրել անդէրունում (կանանց բաժնում), որտեղ պառկած էր հիւանդը և որտեղ գրելու համար ամեն բան կը լինէր: Պառաւը համաձայնեց, և մի քանի բոպէից յետ ես ինձ գտայ մի սենեակում, որտեղ յատա-

կի վրայ պառկած էր հիւանդը՝ շրջապատուած մի խումբ կանանցից, որոնք աղաղակում էին՝ «վայ վայ... նա մեռնում է»։ Բժշկական մի քանի գործիքներ, որ ընկած էին յատակի վրայ, ցոյց էին տալիս, որ ոչ մի բան չէր խնայուել նրան առողջացնելու կամ սպանելու համար։ Մի մեծ կոնք, որի մէջ կար հիւանդին խմացրած դեղի մի մասը, դրուած էր դռնակի վրայ։ Մի երկար ապակեայ խողովակ—այդ չարչարանաց գործիքը, դրուած էր մի անկիւնում։ Գործիքների մէջտեղում նստած էր մի բժիշկ որ անտարբերութեամբ ծխում էր դայանը։ Նրեի նա մարդկային ամեն ջանք գործ դնելուց և նրանց ապարդիւն գտնելուց յետոյ զիջել էր գերբնականի կամ գերմարդկային ձեռքի օգնութեանը դիմել իբրև վերջին միջոց իր հիւանդին բժշկելու։ Հետեապէս նա էր առաջարկել թալիսմանը, որ ինձ էր վիճակուել գրելու։

«Նոր դէրվիշի—իմ ներկայութիւնը նոր յոյսեր ներշնչեց նրանց սրտերի մէջ, որովհետեւ երբ ես մտայ հիւանդի սենեակը, մեծ ոգևորութիւն ընկաւ հիւանդին շրջապատողների մէջ։ Ես հրամայաբար թուղթ ուղեցի և այնքան ինքնավստահութիւն ցոյց տուի, որ բոլորն էլ հաւատացին որ ես անպատճառ պիտի առողջացնէի հիւանդին իմ թալիսմանով, թէպէտ մինչև այդ ժամանակ ես դեռ ոչ մէկը չէի գրել իմ կեանքում։ Ինչևէ, իսկոյն մի կտոր թուղթ, մի գրիչ և թանաք տրուեց ինձ, և ես ամենայն լրջութեամբ զանազան խզմզանքներ անելով թղթի վրայ, երբեմն էլ Ալլահ, Մոհամէդ, Ալի, Հասան և Հոսէյն անուններն արտասանելով ու զետեղելով նրանց մէջ, երբեմն էլ տառերի փոխաբէն թւանշաններ գրելով՝ վերջացրի թալիսմանը և մեծ հանդիսաւորութեամբ յանձնեցի բժշկին, որը լուսնալով նրան (թալիսմանը) մի կոնք ջրի մէջ (մինչդեռ կանայքն էլ անդադար աղօթում էին այդ թանգագին գրութեան ներգործութեան համար)՝ ստաց։

—«Յանուն մեծ Մարգարէի, թող հիւանդը խմէ այս ջուրը, և եթէ նրա ճակատագիրն է դեռ ապրել, այն սուրբ անունները որ այժմ նա պիտի կուլ տայ, իսկոյն կը բժշկեն իր քան. իսկ եթէ նրա ճակատագիրն է մեռնել, ոչ իմ, ոչ էլ ուրիշի խելքը, հանճարն ու հմտութիւնը կարող են որևէ օգուտ ընծայել նրան։

«Ձուրը խմացրին հիւանդին, բոլորն անհամբեր սպասում էին փոփոխութիւն կամ առողջանալու նշաններ տեսնել նրա վրայ։ Մի քիչ ժամանակ նա մնաց անշարժ, բայց քիչ յետոյ ի զարմանս բոլորի՝ (անշուշտ ինձ և բժշկի համար ոչ մի զարմանալու բան չկար) հիւանդը մի բարձր հառաչանք ար-

ձակեց, բացաւ իր աչքերը, բարձրացրեց գլուխը և ուզեց մի կոնք: Կոնքն իսկոյն դէմ բռնուեց նրա բերանին, և նա ամբողջ խմած դեղը փսխեց նրա մէջ:

«Նա առողջացաւ:

«Ըստ իս, նրա առողջանալը վերագրելի էր Թանաքի և Թղթի (Թուղթը դեղի թուղթ էր) գարշահամութեանը, որ պատճառ էր դարձել նրան փսխելու. սակայն ես աշխատեցի հաւատացնել նրանց որ իբր թէ հիւանդի առողջանալը վերագրելի էր միմիայն իմ Թալիսմանի զօրութեանը: Միւս կողմից էլ բժիշկն իրան էր վերագրում, որովհետև հէնց որ հիւանդը իր աչքերը բացաւ, նա ասաց.

— «Ես չասացի որ այդպէս կը լինի, տեսէք, տեսէք իմ տուած դեղերի օգուտը: Եթէ ես չլինէի, ձեր հիւանդը արդէն մեռած կը լինէր:

«Ինձ անտանելի էին այս խօսքերը. ուստի չթողնելով նրան շարունակել՝ ես ասացի.

— «Եթէ դու բժիշկ ես, ապա ինչո՞ւ չկարողացար բժշկել հիւանդիդ առանց ինձ այստեղ հրաւիրելու: Դու շատ լաւ կ'անես՝ զբաղուես վէրքեր լաւացնելով և մարդկանցից արիւն առնելով: Բո՛ւ բանը չէ խառնուել այնպիսի գործերում, որ քեզ չեն վերաբերում:

— «Ո՛վ մեծ դէրվիշ, պատասխանեց նա, ես կասկած չունիմ որ դու շատ հմուտ ես Թալիսման գրելու մէջ, և կարող ես մեծ գին առնել դրա համար. բայց ամեն մարդ իմանում է թէ ո՞վքեր և ինչեր են դէրվիշները, և եթէ երբեկցէ իրանց Թալիսմաններն օգտակար են լինում՝ այդ նրանց սրբութիւնիցը չէ:

— «Իսկ ո՞ւմ շունն ես դու, որ համարձակուամ ես այդ ձեւով խօսել ինձ հետ, այո՛, ինձ հետ, որ մեծ Մարգարէի ծառան եմ: Դուք բժիշկներդ արդէն լաւ յայտնի էք ձեր տգիտութեամբ ու խաբերայութեամբ. եթէ պատահամք ձեր հիւանդն առողջանում է, դուք նրա առողջութիւնը վերագրում էք ձեր հմտութեանը, իսկ եթէ մեռնում է, դուք ասում էք. «Աստուծոյ տնօրինութիւնն էր... մարդկային ջանքն ի՞նչ է Աստուծոյ կամքի առաջ»: Գնահ, գնահ, ասացի ես, և երբ որ քո հիւանդին դարձեալ գերեզմանի դուռը կը հասցնես և կը մնաս շուարած թէ ի՞նչ անես, ուղարկիր իմ ետեւից և ես իսկոյն կը գամ ու կը ծածկեմ քո յամառ տգիտութիւնը՝ առողջացնելով նրան, ինչպէս արի այս դեղավաճառին:

— «Երբու՞րեմ եմ գլխովս, երբու՞րեմ եմ իմ մահովս, պատասխանեց բժիշկը, որ ես այն մարդը չեմ որ հանդուրժեմ լսել

այդպիսի խօսքեր որևէ մէկից, մանաւանդ քեզ պէս մի շունդէրվից:

«Եւ իսկոյն նա վեր ելաւ և սպառնական դէմքով մօտեցաւ ինձ հազար ու մի յիշոցներ տալով:

«Ես պակաս չմնացի նրանից և շուտով բռնեցի եկանք. նա փետեց իմ մազերը և ես՝ նրա մօրուքը: Մենք կծեցինք միմիանց, թքեցինք միմիանց երեսին և առանց փոյթ տանելու հիւանդի համար՝ այնքան կատաղութեամբ կռեցինք, որ կանայքն սկսեցին մեծ աղմուկ բարձրացնել տան մէջ, և իմ գիտէր ինչպէս պիտի վերջանար մեր կռիւը, եթէ կանանցից մէկը մէջտեղ չընկնէր և չհաւատացնէր մեզ որ ուստիկանապետի մարդիկը լսելով աղմուկը՝ եկել էին տան դուռը և ուղղում էին իմանալ թէ ինչ է նշանակում այդ խռովութիւնը տան մէջ:

«Այս կնոջ միջամտութիւնը բաժանեց մեզ, և յետոյ ես ու բախացայ, երբ նկատեցի որ մեր կռիւի հանդիսատեսները բոլորն էլ իմ կողմն էին և հակառակ էին բժշկին, որը, ինչպէս նրանք ասում էին՝ մենակ փող առնել գիտէր և ուրիշ չէին: Բայց ինձ վրայ նրանք նայում էին որպէս մի սուրբ մարդու որ զօրութիւն ունի բժշկելու ամեն տեսակ հիւանդութիւն:

«Բժիշկը տեսնելով որ իր բանը վատ է գնում, կամաց դուրս ծլկուեց սենեակից. բայց առաջ քան սենեակից դուրս գնալը նա կռացաւ և հաւաքելով իր մօրուքի մազերը որ ես դուրս էի տուել, դէմ բռնեց ինձ և սպառնական տոնով ասաց.

— «Մենք վաղը կը տեսնենք թէ մեր գործն ինչպէս կը վերջանայ դատաւորի առջև: Մօրուքիս իւրաքանչիւր մազը մէկ դուկատ կ'արժէ թէհրանում. հիմա տեսնենք դու կարող ես այդ քո բոլոր թալիսմաններով վճարել սրանց գինը:

«Այս սպառնալիքն իսկի էլ չվախեցրեց ինձ, որովհետեւ ես գիտէի որ երբ նրա բարկութիւնն իջնէր, նա իր վարկը չձգելու համար ոչ մի քայլ չէր անիլ ինձ դատապարտելու, ուստի ես ոչինչ չպատասխանեցի նրան, բոլորովին հանգիստ մնացի:

«Շուտով լուր տարածուեց ամբողջ թէհրանում, որ մի նորեկ դէրվիշ կարողացել է բժշկել այս ինչ դեղավաճառին իր մահաւմերձ հիւանդութիւնից, և ես ընդհանուր գմայլման ու զարմացման առարկայ դարձայ:

«Առաւօտից մինչև երեկոյ ես զբաղւում էի թալիսմաններ գրելով և այնպէս լաւ գնելով էի ծախում նրանց, որ շուտով մի քանի հարիւր թուման փողի տէր դարձայ: Բայց տարաբախտապէս դեղավաճառի պէս հիւանդներ շատ քիչ էին ճար-

ւում, և թէև նրա դէպքը կարող էր երկար ժամանակ պահպանել իմ հոչակը, այնուամենայնիւ կասկածելով որ մի գուցէ իմ իսկական գոյնն էլ դուրս տրուի, խոհեմութիւն համարեցի հեռանալ թէհրանից: Որտեղ որ ես վճռում էի գնալ, ես այնպիսի հնարքներ էի գործ դնում որ իմ հասնելուց առաջ իմ մեծ համբաւն էր տարածւում այնտեղ:

«Դեղավաճառն ինձ մի վկայագիր էր տուել, որով նա վաւերացնում էր իմ մասին տարածուած մեծ համբաւը: Մինչև այս րոպէն էլ ես դեռ ես վայելում եմ այդ համբաւը և հէնց որ նկատեմ որ հանգամանքներն սկսում են աննպաստ գնալ դէպի ինձ, ես իսկոյն կը հեռանամ այստեղից և կ'երթամ մի ուրիշ տեղ»:

Այստեղ դէրվիշը վերջացրեց իր պատմութիւնը: Յետոյ երրորդը սկսեց իրենն այսպէս.

«Թէպէտ պատմութիւններ անելն իմ գործն է, բայց իմս կարճ կը բռնեմ: Ես մի ուսուցչի որդի եմ: Հայրս սովորեցրեց ինձ կարդալ և կրկնել այն պատմութիւններից շատերը, որոնցից շատ կան մեր մէջ. և երբ նա տեսաւ որ ես բաւական պաշար ունէի, նա ինձ դէրվիշի զգեստ հագցրեց և դուրս ուղարկեց ինձ կեանքի ասպարէզը՝ հրապարակներում պատմելու այն, ինչ որ ես սովորել էի:

«Առաջին փորձերս շատ անյաջող գնացին, որովհետև ունկնդիրները պատմութիւնս լսելուց յետոյ թողնում, հեռանում էին առանց վարձատրելու ինձ. սակայն կամաց-կամաց փորձերը սովորեցրին ինձ գործս արդիւնաւոր կերպով առաջ տանելու եղանակը: Ասեմ թէ ինչպէս: Երբ սկսում էի մի պատմութիւն և հասնում էի նրա այն մասին որը շատ հետաքրքրում էր ունկնդիրներին, այնպէս որ նրանք անհամբեր սպասում էին լսելու շարունակութիւնը, ես կանգ էի առնում և ասում.

Ո՛վ դուք, բոլորդ որ հաւաքուել էք այստեղ, եթէ դուք մի նուէր կը տաք ինձ, եթէ դուք մի շնորհ կ'անէք ինձ ձեր առատաձեռնութեամբ, ես ձեզ կը պատմեմ, թէ վերջն ինչպէս եղաւ:

«Այս հնարքով ինձ յաջողւում էր գոնէ մի բուռ սև փող ձեռք բերել: Օրինակի համար, «Պաթայի իշխանի և Սամար-ղանդի իշխանուհու» պատմութեան մէջ, երբ մարդակեր «Հէղարմանը» բռնում է իշխանին և ուզում է կուլ տալ նրան, և երբ իշխանուհին ճիւղղի առջև չորած՝ աղէկաւոր ձայնով խնդրում է նրանից ազատ թողնել իշխանին, երբ որոտը թընդացնում է երկինք ու երկիր, և ճիւղղն էլ ոռնում է, ես

կանգ եմ առնում և ասում. «այժմ, ով ազնիւ մարդիկ, բաց արէք ձեր քսակները բերանը, և դուք շուտով կը տեսնէք թէ Խաթայի իշխանն ինչ հրաշքով կարողացաւ կտրել ճիւղի գըլուխը»:

«Ե՛հ, այսպիսի հրաշքներով ինձ յաջողում է հայթհայթել ապրուստս, և երբ մի տեղ իմ պատմութիւնների պաշարը սպառւում է, իսկոյն հեռանում եմ այնտեղից դէպի մի ուրիշ տեղ և շարունակում գործս»:

ԳԼ. ԺԲ.

Հաջի Բաբան նկատում է որ մինչև անգամ այս աշխարհում խաբէութիւնն անպատիժ չէ մնում: — Նա նոր ծրագիրներ է պատրաստում:

Երբ դէրվիշները վերջացրին իրանց պատմութիւնները, ես յայտնեցի նրանց իմ շնորհակալութիւնը ինձ ցոյց տուած հիւրասիրութեան համար և վճռեցի սովորել նրանցից այն ամէն բաները, որ մի դէրվիշի հարկաւոր է, որովհետեւ այդ բաները ժամանակով պէտք կը գային ինձ, այո՛, նրանք շատ պէտք կը գային ինձ, երբ ես էլ դէրվիշ կը դառնայի:

Դէրվիշ Սաֆարը ինձ սովորեցրեց շատ օյիններ, որոնցով ինձ կը յաջողուէր ապագայում մարդկանց աչքերը կուրացնել... Ես սովորեցի թալիսման գրելու արհեստը երկրորդ դէրվիշից, իսկ երրորդը սովորեցրեց ինձ իր իմացած պատմութիւններից մի քանիսը, փոխ տուեց իր գրքերը և սովորեցրեց ընդհանուր կանոններ իմ ունկնդիրների ուշադրութիւնը գրաւելու, պատմութիւնս խիստ հետաքրքիր դարձնելու և մարդկանց գրպանները դատարկելու: Բայց ես դեռ շարունակեցի իմ ծխախոտավաճառութիւնը, և որովհետեւ իմ բարեկամ դէրվիշները շատ առատօրէն էին գործածում իմ ծխախոտը, ուստի ես ստիպուեցի աւելի մեծ քանակութեամբ էշի կամ ձիու չորացած աղբ խառնել նրա հետ որպէսզի շատ չվնասուին: Խեղճ մուշտարիներ, նրանք բացի աղբից, յարդից և չորացած տերևներից ուրիշ բան չէին ծխում:

Մի երեկոյ բազարները փակուելու ժամանակ մի կին, որ պառաւութիւնից երկուտակուել էր և ծածկուած էր ցնցոտիներով, առաջ կտրեց և խնդրեց ինձանից մի չիբուխ տալ իրան ծխելու: Նրա երեսը ծածկուած էր քօղով, և բացի իր խնդրածից՝ ուրիշ մի բառ չխօսեց ինձ հետ:

Ես լցրի չիբուխներէս մէկը ամենավատ խառնուրդովը, որ ես ունէի, և տուի նրան: Հէնց որ նա առաջին «փոփ» ծու-

իւր կուլ տուեց, սկսեց սաստիկ հազալ, թքել և խեղդուողի ձայններ հանել, որի վրայ մի քանի վիթխարի մարդիկ ճիպոտները ձեռքներում իսկոյն յարձակուեցին վրաս, բռնեցին ինձ և պառկեցրին գետնի վրայ:

Կարծեցեալ պառաւը յետոյ բարձրացրեց իր քօղը, և ի՞նչ ասել կուզի որ նա հէնց ինքը մոհիմասիքն *) էր:

—Այ թշուառական, խարդախ սպահանցի, ասաց նա,—վերջ ի վերջոյ դու իմ ճանկն ընկար, դո՛ւ, այո՛ դու որ այսքան երկար ժամանակ քո խաբէութեամբ և քո պիղծ խառնուրդներով թունաւորել ես Մէշհէդի ժողովրդին: Իմացիւր որ այս քաղաքում քո վաստակած շահիների թւով դու հարուածներ պիտի ստանաս քո ոտներին: Բերէ՞ք, բերէ՞ք Փալախկան, գոռաց նա դէպի իր ծառաները.—կապեցէք սրան և հարուածեցէ՛ք այնքան, մինչև որ եղունգները թափուին:

Ոտներս անմիջապէս կապուեցին Փալախկային, և ճիպոտների հարուածներն այնքան խիստ կերպով տեղացին ոտներիս տակին որ մէկի փոխարէն՝ տասն հազար մոհիմասիքներ աչքիս առաջ երևացին, նաև տասն հազար քաւթառներ որ կարծես թէ պարում էին շուրջս և դիւական քրքիջներով ուրախանում էին կրածս տանջանքի վրայ:

—Ողորմեցէ՛ք ինձ, ի սէր ձեր հօր, ի սէր ձեր մօր, ձեր պապերի, ձեր հոգու, խնայեցէ՛ք ինձ, ի սէր ձեր զաւակներին... Ի սէր Մոհամէդի, Ալիի և բոլոր իմամների, այդպէս մի՛ տանջէ՛ք ինձ... ես անիծում եմ ձխախոտը, հրաժարւում եմ ձխելուց, հազար անէծք դայ գլխիս, եթէ միանգամ էլ ձխախոտ ծախեմ. ազատ թողէ՛ք ինձ:

Ես դիմեցի ինձ շրջապատող թամաշաչիներին (հանդիսատեսներ) օգնելու ինձ, բայց իզո՛ւր: Դիմեցի նաև իմ մտերիմ դէրվիշներին, որոնք կանգնած էին այնտեղ, սակայն նըրանք իրանց տեղիցն էլ չշարժուեցին: Վերջապէս ես այնքան լացի, գոռացի, աղաչեցի, պաղատեցի՝ մինչև որ ուշաթափուեցի:

Երբ ուշքի եկայ, ես ինձ գտայ փողոցում մի պատի տակ ընկած, շրջապատուած ամբոխից, որոնք բիրան-բաց նայում էին ինձ, թէև նրանցից ոչ մէկն էլ չխղճաց ինձ:

Իմ չիբուխները, ջրամանը, կրակամանը և վերջապէս ամեն բան, ինչոր ունէի, յափշտակել էին ինձանից, և այժմ ինձ մնում էր ջախջախուած խիռնջի պէս փորսող տալով տուն

*) Մոհիմասիք մի պաշտօնեայ է որ ծպտեալ ման է գալիս քաղաքում և քննում է կշեռներն ու չափերը, նաև ուտելիքների տեսակները:

գնալ Բնակարանս բարեբախտաբար շատ հեռու չէր, թէև մինչև այստեղ հասնելու հոգիս դուրս եկաւ։ Ոտներս ուռչելով՝ փղի ոտների էին նմանում. ամբողջ մարմինս ծածկուած էր արիւնով, և ես կրում էի ամենադառն տանջանքը։

Միւս օրն իմ դէրվիշ ընկերներից մէկն այցելեց ինձ, և վախվախելով, զգուշացրեց ինձ ոչ ոքի չ'ասել որ ինքն ինձ այցելութեան էր եկել, որպէսզի մարդիկ չկարծէին թէ ինքն էլ գործակից է եղել ինձ իմ խարդախութիւնների մէջ։

Իր կեանքում նա էլ էր իմ վիճակին հանդիպել և փորձով գիտէր թէ իմ ոտները լաւացնելու համար ինչ դեղ էր պէտք։ Նա իր գրպանից հանեց մի ինչ որ օժանելիք և քսեց իմ ոտներին, որ շուտով առողջացան։

Ես վճռեցի հեռանալ Մէշէէդից. ուստի վերցնելով իմ ունեցած-չունեցած փողը որ իմ սենեակի մի անկիւնում թաղել էի, պատրաստուեցի ճանապարհուել դէպի Թէհրան։

Իմ դէրվիշ ընկերները խորհուրդ տուին ինձ շուտով հեռանալ, և Դէրվիշ Սաֆարն էլ կամք յայտնեց ուղեկցելու ինձ։

— Ես լուր եմ ստացել, ասաց նա, որ Մէշէէդի բոլոր կրօնաւորները նախանձելով իմ մեծ փառքին, պատւին և անուանը՝ դաւադրութիւն են անում ինձ ոտնակոխ անելու, ոչնչացրելու, և քանի որ ես նրանց հաւաքական ուժի դէմ չեմ կարող կանգնել, աւելի լաւ է որ ես էլ հեռանամ այստեղից և քախտս որոնեմ մի այլ տեղ։

Ինձ խորհուրդ տուին դէրվիշի շորեր հագնել. ուստի գրնացի բազար և գնելով մի գլխարկ, մի թէսքի և մի այծի մորթի՝ հագնուեցի որպէս մի դէրվիշ և պատրաստուեցի ճանապարհուել Սաֆարի հետ։

Մենք այնքան անհամբեր էինք շուտով մեկնելու, որ վճռեցինք ճանապարհ ընկնել առանց ուրիշ ընկերներ գտնելու. սակայն առաջ քան մի վերջնական քալ անելը մտածեցինք մի ֆալ *) բանալ Սաադիի գրքից։

Դէրվիշ Սաֆարը մի համառօտ աղօթքից յետոյ բացաւ գիրքը և կարդաց հետևեալը.

«Բանականութեան և իմաստունների խրատներին հակառակ բան է՝ դեղ գործածել առանց վստահութեան, կամ ճանապարհորդել մի անծանօթ ճանապարհով առանց ընկերակցելու մի կարաւանի»։

*) Սաադի, Հաֆէզ և զորանք երեք զրքեր են, որոնց միշտ դիմում են պարսիկները իրանց անելիք գործերի համար գուշակութիւններ անելու. «ֆալ» բառով նշանակում է այս երեք զրքերից որեւէ մէկին դիմել։

Այս արտաքոյ կարգի ազդարարութիւնը որոշեց մեր անե-
լիքը, և մենք վճռեցինք ղեկավարուել դրանով:

Մինչդեռ ես այս ու այն կողմերն էի գնում և հե-
տաքրքրւում իմանալու թէ Թէհրան գնացող կարաւանը երբ
պիտի ճանապարհուէր, հանգիպեցի իմ բարեկամ Ալի Ղաթէրին,
որ հէնց նոր Մէշհէդ էր հասել և խօսում էր մի վաճառականի
հետ նրա ապրանքը Թէհրան փոխադրելու համար: Հէնց որ նա
տեսաւ ինձ, անշափ ուրախացաւ և խկոյն պատրաստելով իր
նարգիլէն՝ հրաւիրեց ինձ ծխելու: Ես պատմեցի նրան բոլոր
իմ արկածների մասին, և նա պատմեց ինձ իրանը:

Ալի Ղաթէրը համաձայնեց որ դէրվիշ Սաֆարը և ես իր
հետ Թէհրան գնանք, խոստանալով մեր յոգնած ժամանակ
թոյլ տալ մեզ հեծնել իր ջորիները:

ԳԼ. ԺԳ.

Հաջի Բարան հեռանում է Մէշհէդից:—Նրա մէջքն առողջանում է:—
Մի պատմութիւն է անում:

Մէշհէդից դուրս տանող մեծ դուռը հասնելով ես անի-
ծեցի այդ քաղաքը, որտեղ այնքան տանջանքներ էի կրել:
Դէրվիշ Սաֆարն էլ անիծեց Մէշհէդի ժողովրդին նրա համար
որ կրօնաւորներից հալածուել էր:

Մէջման հասնելուց մի օր առաջ, երբ ես օգնում էի Ալի
Ղաթէրին իր ջորիները բառնալու ժամանակ, մէջքս այնպէս
սաստիկ կերպով փռասուեց, որ տեղիցս շարժուել չկարողա-
ցայ: Զորեպանն ու դէրվիշ Սաֆարը տեսնելով որ բոլորովին
անհնար էր ինձ համար շարունակել իմ ճանապարհորդութիւ-
նը, թողեցին ինձ և գնացին:

Մէջքս առողջանալու համար սրան-նրան դիմելուց յետոյ՝
ինձ մօտ եկան մի սափրիչ և մի անասնաբոյժ, որոնք յանձն
առան առողջացնել ինձ: Նրանք բերին մի ամանով կրակ, մի
փուքս և մի քանի շամփուրներ, որոնց կրակի մէջ դնելով՝ շի-
կացրին և ինձ երեսի վրայ պառկեցնելով՝ նրանց դրին մէջքիս
վրայ: Զայնս երկինքն հասաւ ցաւից ու այրուելուց, մեռնում
էի, սակայն նրանք սիրտ էին տալիս ինձ ասելով.

—Յանուն Ալլահի շուտով կ'առողջանաս, Ալլահը կ'առող-
ջացնի քեզ:

Եւ ի՞նչ ասել կ'ուզի որ մի քանի օր անշարժ պառկելուց
յետոյ մէջքս լաւացաւ, թէև շիկացած շամփուրների պատճա-

ռած վերքերը սպանելու չափ տանջեցին ինձ, մինչև որ մի քանի տեսակ սպեղանիների գործածութեամբ բուժուեցին:

Այժմ ես մտածեցի շարունակել իմ ճանապարհորդութիւնը, բայց փորձելու համար թէ՛ իբր դէրվիշ ես ինչքան ընդունակութիւն ունիմ՝ պատրաստուեցի մի պատմութիւն անել Սէմնանի ժողովրդի համար: Մի առաւօտ ժողովրդին հաւաքելով շուրջս՝ սկսեցի հետեւեալ պատմութիւնը.

«Հարուն-էլ-Ռէշիդի թագաւորութեան ժամանակ Բաղդատում ապրում էր մի անուանի սափրիչ Ալի Սաղկալ անունով: Բաղդատում մարդ չկար, որ նրա մուշտարին չլինէր, և նրա գործն այնքան յաջող էր գնում, որ նա կամաց-կամաց սկսեց հպարտանալ ու գոռոզանալ, այնպէս որ բացի բէգերից՝ ուրիշ ոչ ոքի չէր ցանկանում սափրել: Փայտահատները միշտ իրանց բեռները բերում էին ծախելու այս սափրիչին, որ լաւ գնով էր առնում, որովհետեւ Բաղդատում փայտը շատ սակաւ և թանգ էր, և ինքն էլ ամենից աւելի կարիք ունէր փայտի: Պատահեցաւ որ մի օր մի խեղճ փայտահատ, որ ամենևին ծանօթ չէր Ալի Սաղկալի բնաւորութեան հետ, իր էջի վրայ բարձած մի բեռ փայտ բերեց նրան ծախելու: Ալի Սաղկալը մի գին նշանակեց հետեւեալ խօսքերով.

— «Այս գինը տալիս եմ էջի վրայի բոլոր փայտի համար»:

«Փայտահատը համաձայնեց, բեռը վայր ձգեց և պահանջեց խոստացուած գինը:

— «Շեռ բոլոր փայտը վայր չես ձգել, ասաց սափրիչը. դու պէտք է տաս ինձ նաև համետը (համետը շինուած է լինում փայտից), որովհետեւ մենք այդպէս պայմանաւորուեցինք»:

— «Այդ ինչ ես ասում, ասաց փայտահատը շուարած: Ե՞րբ է տեսնուել այդպիսի առևտուր: Ո՛չ, այդ անկարելի բան է»:

«Շատ խօսքերի փոխանակութիւններից յետոյ սափրիչը բռնի կերպով վերցրեց համետը էջի վրայից և հեռացրեց խեղճ գիւղացի փայտահատին:

«Անճարացած՝ գիւղացին գնաց դատաւորի մօտ և զանգատուեց սափրիչի դէմ. սակայն դժբախտաբար այդ դատաւորը Ալի Սաղկալի մուշտարիներից մէկը լինելով՝ չուզեց լրսել նրա զանգատը: Նա դիմեց մի բարձրագոյն դատարանի, սակայն այնտեղի դատաւորն էլ պաշտպանեց սափրիչին: Գիւղացին չուսահատուեց: Նա խսկոյն գնաց գրազրի մօտ և գրել տուեց մի խնդրագիր խալիֆին ներկայացնելու համար: Խնդրագիրը մատուցուեց, և փայտահատը կանչուեց խալիֆի մօտ: Երբ նա ներկայացաւ, չոքեց և համբուրեց գետինը. յետոյ կանգնեց, ոտները զոյգ, ձեռները մեկնած դէպի խալիֆը, ամ-

բողջ մարմինը ծածկուած իր վերարկուի տակ, և անհամբեր սպասեց նրանից վճիռ ստանալու:

— «Բարեկամ, ասաց խալիֆը, պայմանները պէտք է անպատճառ պահուին: Դու համաձայնել ես սափրիչին տալ էշիդ վրայի ամբողջ փայտը, և նա յանցաւոր չէ, եթէ վերցրել է համետը, բայց...

Վնալիֆը խօսքը ընդհատեց և գիւղացուն իր մօտ կանչելով՝ մի ինչոր բան փափսաց նրա ականջին և հեռացրեց նրան: Այստեղ ես կանգ առայ և մի թիթեղեայ գաւաթ դէմ բռնելով իմ ունկնդիրներին՝ ասացի.

— Արդ, ով աղնիւ մարդիկ, եթէ դուք մի բան կը շնորհէք ինձ, ես կ'ասեմ թէ խալիֆն ինչ ասաց փայտահատին:

Ես այնքան հետաքրքրութիւն էի շարժել, որ բոլորն էլ ինձ փող տուին և անհամբեր էին լսելու պատմութեան մնացած մասը:

«Է՛հ, ասացի ես, գիտէ՞ք ինչ ասաց խալիֆը փայտահատի ականջին: Նա յայտնեց նրան, թէ ինչ միջոցով կարելի կը լինէր պատժել սափրիչին և բաւարարացնել իրան:

«Մի քանի օրից յետոյ, գիւղացին գնալով Ալի Սաղկալի խանութը, իր էշի երասանից բռնած՝ խնդրեց նրանից սափրել իրան և իր ընկերին: Սափրիչը որոշեց մի վճար, գիւղացին համաձայնեց: Նա սկսեց սափրել նրան և երբ վերջացրեց, ասաց գիւղացուն.

— «Շուտ արան, թւո՛ւ է ընկերդ, դէ, ասա՛՛ շուտ ներս գայ:

— «Ը՛նկերս դուրսն է, ասաց գիւղացին, այս ըոպէիս ես ներս կը բերեմ նրան:

«Նա դուրս գնաց և իր էշի երասանից բռնած՝ ներս մըտաւ՝ ասելով.

— «Ահա իմ ընկերը. դու պիտի սափրես սրան էլ:

— «Սափրեմ դրամն էլ, գոռաց սափրիչը.— բաւական չէ՞ որ ես զիջել եմ քեզ պէս մի մարդու սափրել, դու համարձակուամ ես խնդրել ինձանից սափրել և՛ քո էշի՞ն: Կորկր, կորկր, եթէ ոչ, երկուսիդ էլ ջնաննամը կ'ուղարկեմ:

«Եւ նա դուրս հրեց երկուսին էլ:

«Սեղճ փայտահատը անմիջապէս գնաց խալիֆի մօտ և պատմեց եղելութիւնը:

— «Շատ լաւ, ասաց հաւատացեալների պետը: Այս ըոպէիս ինձ մօտ բերէ՛ք Ալի Սաղկալին իր ածելիներով հանդերձ, հըրամայեց նա իր ծառաներին:

«Տասը ըոպէից յետ սափրիչը ներկայացաւ:

— «Ինչո՞ւ դու չես սափրում այս մարդու ընկերին, հար-

ցըրեց խալիֆը.—չէ՞ որ դու համաձայնել ես նրան էլ սափրել:
«Այլ Սադկալը համբուրելով գետինը՝ ասաց.

—«Ո՛վ խալիֆ, ճշմարիտ է որ ես համաձայնել եմ, սա-
կայն հիմ էր կարող երևակայել, թէ սրա ընկերը մի էլ է:

—«Դու լաւ ես ասում, ասաց խալիֆը. բայց ես էլ պիտի
քեզանից հարցնեմ, թէ Թրք է լսուել կամ տեսնուել որ փայտ
գնողը իրաւունք ունի էշի համեման էլ վերցնել որպէս գնած
փայտի մի մասը: Ո՛չ, ո՛չ, աղան սափրիչ, այժմ այս խեղճ գիւ-
ղացու հերթն է, և ես հրամայում եմ քեզ անմիջապէս սափրել
էշին, եթէ ոչ, դու գիտես ինչ կը դայ գլխիդ:

«Սափրիչը պարտաւորուեց պատրաստել մի մեծ ամանով
օճառի փրփուր, որով նա տրորեց էշի ամբողջ մարմինը և
սկսեց սափրել նրան խալիֆի և ամբողջ դատարանի առջև՝ յա-
րուցանելով բոլորի ծիծաղը:

«Փայտահատը հեռացաւ մի լաւ ընծայ ստանալով, և ամ-
բողջ Բաղդատում տարածուեց հաւատացեալների պետի արդա-
րադատութեան լուրը»:

ԳԼ. ԺԴ.

Հաջի Բարան հանդիպում է մի մարդու.—Ինչ հետեւանք է ունենում այդ
հանդիպումը:

Ուրախ սրտով հեռացայ Սէֆնանից: Մէջքս առողջացել էր.
ես դեռ ջահիլ էի, 20 թուման փող ունէի և աշխարհից շատ
փորձեր: Մտածեցի Թէհրան հասնելուս պէս մի կողմ դնել
դէրվիշական շորերս և փոխուել ոտից մինչև գլուխ մի նոր
կեանք սկսելու համար:

Մէկ օրուայ ճանապարհ էլ մնում էր մինչև որ Թէհրան
հասնէի, երբ, մինչդեռ ճանապարհին Լէյլա և Մաջնունի երգը
երգելիս առաջ էի գնում, ետևիցս հասաւ մի ղասիդ (սուրհան-
դակ) որը ըրպէսպէս բարեկամանալով ինձ հետ, հրաւիրեց
ինձ ճաշել միասին ճանապարհի վրայ: Օդը շատ տաք լինելով,
ինքս էլ խիստ քաղցած՝ ուրախութեամբ ընդունեցի նրա հը-
րաւէրը:

Հասիդը իր ձիու սանձը գլխից հանելով, թոյլ տուեց
նրան արածել ճանապարհի կողքին ընկած արտի նորաբոյս
ցորենի վրայ, և մենք նստեցինք մի առուակի մօտ ճաշելու և
հանգստանալու: Յետոյ նա իր վարտիքի ծալքերի միջից հա-
նելով մի թաշկինակ, որի մէջ կար մի բիշ սառած փլաւ, երեք-
չորս հատ կլոր հաց և մի-երկու հատ էլ սոխ, դրեց մէջ տեղ,
և աւելացնելով նրանց վրայ մի քիչ թթու մածուց որ նա

պահել էր մի քսակի մէջ՝ կախուած իր ձիու թամբից, մենք սկսեցինք ուտել: Երկուսս էլ այնքան ախորժակով կերանք որ մի-երկու րոպէում վերջացրինք ամեն բան և սկսեցինք լիզել մեր մատները: Յետոյ լուացինք մեր ձեռքերը և նոյն ժամանակ ունեցանք միմիանց հարցումփորձ անել մեր ճանապարհորդութեան նպատակի մասին: Իմ զգեստից նա իմացաւ որ ես դէրվիշ էի, և ես շուտով պատմեցի նրան իմ պատմութիւնը: Իսկ նա որ Աստաուաբադի քաղաքապետի ծառայութեան մէջ գտնուող մի սուրհանդակ էր, գնում էր Թէհրան՝ իմ նախկին ընկեր՝ Շահի բանաստեղծի գերութիւնից ազատուելու աւետիսը հաղորդելու նրա գերդաստանին:

Ես չթողի որ սուրհանդակը հասկանար թէ իր պատգամաւորութիւնը շատ հետաքրքրելի էր ինձ, որովհետեւ փորձն արդէն սովորեցրել էր ինձ, որ կեանքի մէջ մարդ իր գաղտնիքը չպէտք է յայտնի ուրիշին: Նա յայտնեց ինձ որ Շահի բանաստեղծին յաջողուել էր անվտանգ Աստաուաբադ հասնել, և որ ինքը ուղարկուած էր լուր հաղորդելու նրա ընտանիքին: Նա ցոյց տուեց ինձ մի քանի նամակներ որ մի թաշկինակի մէջ փաթաթուած՝ պահում էր իր ծոցում: Ինքն անգրագէտ լինելով և միևնոյն ժամանակ չափազանց հետաքրքրութիւն ունենալով իմանալու թէ ինչ էր գրուած նամակների մէջ, խընդրեց ինձանից կարդալ նրանց: Նրանցից մէկն ուղղած էր արքայից արքային, երկրորդը՝ մեծ վէզիրին, երրորդը՝ արքունի գանձապետին, չորրորդը՝ բանաստեղծի կնոջը, հինգերորդը՝ իր որդու ուսուցչին և վեցերորդը՝ իր նազիրին:

Ես կրկին փակեցի նամակները և որոնք որ կնքուած *) էին՝ նորից կնքեցի և տուի սուրհանդակին: Նա յոյս ունէր մեծ պարգև ստանալու նրանցից՝ որոնց հասցէին ուղղուած էին նամակները, և ասաց որ գիշեր ու ցերեկ ինքը անդադար ճանապարհորդել էր, որպէսզի ոչ մի ուրիշ պատգամաւոր իրանից առաջ չըկնէր: Նա աւելացրեց որ իր հեծած ձին իր սեփականը չէր, այլ նա պատկանում էր մի գիւղացու, որի ձեռքից նա ճանապարհին բռնի կերպով առել էր: Իր ձին, ինչպէս ինքն ասում էր, ճանապարհին սատկել էր, որովհետեւ այնքան քշել էր նրան:

Քիչ զրոյց անելուց յետոյ նա պառկեց հանգստանալու, բայց յոգնածութիւնից խոր քնի մէջ ընկաւ: Մինչդեռ նա հանգիստ մրափում էր, ես նայեցի նրա երեսին և մտածեցի

*) Գործիկները կնքում են իրանց նամակները մի տեսակ մածուցիկ խմորով որ բոլորպէս կպչում է և երբ թացացնում են՝ բացում է:

մի օյին հանել նրա գլխին: Ես գիտէի բանաստեղծի ամբողջ պատմութիւնը, ուստի վճռեցի առաջինը լինել նրա ազատման լուրը Թէհրան հասցնողը: Ձգուշութեամբ վերցնելով նամակների թաշկինակը որ դեռ նրա գոգումն էր, բաց արի և վերցրի նազիրին ուղղուած նամակը, ծոցս դրի և հեծնելով նրա ձին՝ քշեցի բոլոր ուժով: Քշելու ժամանակ ես մտածում էի թէ ինչ հնարքներով ինձ ներկայացնեմ բանաստեղծի գերդաստանին և ինչ խօսքերով կարողանամ նրանցից ստանալ այն վարձատրութիւնը որ սուրհանդակը պիտի ստանար: Մտածեցի այնքան սրարշաւ գնալ որ գոնէ մէկ օր սուրհանդակից առաջ հասնել Թէհրան, թէև ես գիտէի որ նա այնքան էլ շուտով չէր կարող հասնել այնտեղ: Գուցէ նա ճանապարհին կարողանար մի ձի ձեռք բերել, բայց նրա պէս ոտով քայլողին ո՞վ կը վրստահանար մի ձի փոխ տալ կամ վաճառել:

Վերջապէս ես վճռեցի Թէհրան հասնելուս պէս ձին ծախել իր բոլոր պարագաներով հանդերձ, յետոյ փոխել իմ դէրվիշական շորերը, հագնուել որպէս մի Թէհրանցի և այնպէս ձևացնել իրր թէ հէնց նոր երկար ճանապարհորդութիւնից յետոյ քաղաքն եմ հասել. այդ անելուց յետոյ գնալ բանաստեղծի տան դուռը և այնտեղ շատ բաներ պատմել նրա մասին:

ԳԼ. ԺԵ.

Հացի Բաքան հասնում է Թէհրան եւ գնում է բանաստեղծի տունը:

Մի առաւօտ արեւածագից առաջ ես հասայ Թէհրանի Շահ Աբդու ազիմ կոչուած դուռը ճիշտ այն ժամանակ՝ երբ գիշերապահը բանում էր դուռը: Ես իսկոյն ներս մտայ քաղաք և այդ մեծ դրան մօտ գտնուող բազարում՝ ի ցոյց դրի իմ ձին ծախելու համար: Որչափ կարողացայ, իմ ձիու լաւ կողմերը նկարագրեցի որպէսզի լաւ գին տային ինձ. բայց մի մարդ որ այնտեղ ձիու առևտրով էր պարապում, և որին ես ցոյց տուի ձիս, իսկոյն այնքան պակասութիւններ ցոյց տուեց նրա վրայ, որ ես մտածեցի բախտաւոր մարդ համարել ինձ եթէ յաջողուէր մի քանի թումանով ծախել նրան:

—Այդ ձին չափ է, ասաց նա. արլէ՛ր ունի, ծեր է, ատամները բոլորն էլ այրուած են, մի խօսքով քո ձին ունի այն բոլոր պակասութիւնները որ մի ձի չպէտք է ունենայ:

Այս բոլոր պակասութիւնները մատնանիշ անելուց յետոյ ես շատ զարմացայ որ նա առաջարկեց 5 թումանով գնել ձիուս այն պայմանով որ սանձն ու թամբն էլ իրան տայի:

Նա էլ շատ զարմացաւ երբ տեսաւ որ իր առաջարկը ես խո-
կոյն ընդունեցի:

Նա հանեց իր քսակը և 5 թումանի կէսը համրեց իմ ձեռ-
քը, և միւս կէսի փոխարէն՝ նա առաջարկեց ինձ ընդունել
շունչը կտրուած մի էշ, սակայն ես չընդունեցի, և նա խոստա-
ցաւ մնացորդ փողը մի ուրիշ անգամ տալ ինձ: Ես այնքան
շտապում էի, որ էլ չուզեցի սպասել նրա հետ երկար խօսելու:
Ուստի թողնելով նրան՝ գնացի բաղարը, գնեցի մի սև գլխարկ
և ինձ պատրաստելով իբրև հէնց նոր Թէհրան հասնող մի ճա-
նապարհորդ՝ քայլերս ուղղեցի դէպի բանաստեղծի տունը, որ
ընկած էր քաղաքի մի լաւ կողմում՝ շրջապատուած պարտէզ-
ներով:

Հասայ նրա տան դուռը, քիչ սպասեցի, ահանջ դրի, ու-
չինչ ձայն-ձուռն չկար: Տան ներքին դռութիւնը ցոյց էր տալիս
որ տէրը բացակայ էր, որովհետև երբ ներս մտայ, ոչ մի ընակ-
չի նշանաբան չկար այնտեղ: Բարձրանալով վերնայարկը որ
նայում էր փողոցի վրայ, ես տեսայ մի 50 տարեկան մարդ
նստած մի գորգի վրայ. նա ծխում էր դայլանը. նրա տեսքից
երևաց որ նա հէնց այն մարդն էր որին ես ուզում էի տեսնել:
Նա բանաստեղծի նազիրն էր, նրան տեսնելուս պէս ես բա-
ցազանչեցի:

— Ողջոյն ձեզ, բարի լուր եմ բերել ձեզ համար, աչքդ
լոյս, խանը գալիս է:

— Շանի շէ՛ (այդ լինչ ես ասում), զարմանքով հարցրեց
նա. լինչ խան, ձրտեղ, Էրբ, Ռվ, լինչ:

Մի քանի բացատրութիւններ տալով՝ ես նրան յանձնե-
ցի իրան ուղղուած նամակը, որ ստանալուն պէս նա մի տե-
սակ կեղծ ուրախութիւն արտայայտեց, թէ և ինձ պարզ երևաց
որ նրա սիրտը դառնացաւ և երկիւղի մէջ ընկաւ:

— Բայց դու հաստատ ես որ խանը կենդանի է:

— Այո, հաստատ եմ, նա կենդանի է, և դուք կը տեսնէք
որ վաղը կամ միւս օրը մի ուրիշ սուրհանդակ կը հասնի որ
ձեզ աւելի մանրամասն լուրեր կտայ նրա մասին և կը յանձնի
ձեզ նամակներ՝ ուղղուած Շահի վեզիրին ու ուրիշներին:

Թետոյ նա սկսեց անկապ բացազանչութիւններ անել:

— Այս լինչ զարմանալի բան է... վայ... այս լինչ հող ե-
կաւ մեր գլխին... հիմա ձրտեղ գնամ... ապա ես լինչ անեմ,
լինչ ցեխ տամ գլխիս:

Ես աշխատեցի նրանից հասկանալ թէ լինչ էր նշանակում
իւր յուզմունքը, կամ թէ ինչո՞ւ նա տխրեց փոխարէն ուրա-
խանալու:

—Նա մեռած է, ասաց նա տխրազին ձայնով, ամեն մարդ ասում է որ նա մեռած է... Նրա կինն էլ վերջերս երազում տեսել է, որ իր ամենամեծ առամն ընկել էր։ Ուստի կասկած չկայ որ նա մեռած է։ Բացի դրանից, Շահն էլ համոզուելով որ նա մեռած է, արդէն կարգադրութիւններ է արել նրա տան և ստացուածքի վերաբերմամբ։ Օ՛, նա մեռած է, նա չէ՛ կարող կենդանի լինել։

—Լաւ, ասացի ես, թող նա մեռած լինի, բայց ես ասում եմ որ վեց օր սրանից առաջ նա Աստառաբաղի ճշմարիտ հաւատացեալների մէկն էր և մի շաբաթից յետոյ նա Թէհրանում կը լինի։

Բաւական մտածելուց յետոյ նազիրն ասաց.

—Դու չես զարմանալ իմ շփոթութեան և յուզմունքի վերայ, երբ ես քեզ բացատրեմ այս տան դրութիւնը։ Շահը լըսելով որ Ասքէր խան բանաստեղծը վախճանուել է, գրաւել է նրա բոլոր ստացուածքը։ Նրա տունը, կահ-կարասիքը, կենդանիները և վրացուհի գերիները պիտի արուեն Քուռ Ալի Միրզային որ Շահի կրտսեր որդին է։ Նրա գիւղն էլ արդէն արուել է մեծ վէջիւրին, և նրա պաշտօնը յանձնուելու է Միրզա Ֆուզուլին։ Նրա կինն արդէն ամուսնացել է իր որդու ուսուցչի հետ։ Ասա, ուրեմն, ես իրաւունք ունեմ շփոթուելու և յուզուելու թէ չէ։

—Իրաւունք ունիք, ասացի ես. բայց ի՞նչ ես ասում իմ վարձատրութեան մասին։

—Վարձատրութիւն. 6, այդ մասին ոչինչ չպիտի յուսաս ինձանից, որովհետեւ ինձ համար ուրախ լուր չես բերել։ Դու կարող ես պահանջել քո վարձն իմ աղայից երբ նա կը գայ. ես քեզ ոչինչ չեմ կարող տալ։

Յուսահատ սրտով մնաս բարով ասացի նազիրն՝ խոստանալով մի ուրիշ օր կրկին այցելել նրան և հեռացայ։

ԳԼ. ԺԳ.

Հաջի Բարան ծրապիր է պատրաստում ապագայի համար։—Նա կուի մէջ է ընկնում։

Ես մտածեցի սպասել բանաստեղծի վերադարձին, յուսաւով նրա միջնորդութեամբ մի գործ բռնել ապրուստս պատւաւոր կերպով հայթհայթելու համար։ Այնքան խարդախութիւններ էի արել որ զգուել էի, ուստի վճռեցի մի ազնիւ միջոցով սկսել մի նոր կեանք։ Ես ձանձրացել էի ստոր և լիբը մարդկանց ընկերակցութիւնից։ Ես տեսնում էի այնպիսի մարդիկ,

որոնք թէև շատ ստոր ընտանիքից՝ սակայն մեծ յարգանք ու պատիւ էին վայելում—հարուստ էին, փառաւոր կեանք էին վարում: «Ե՛ս ինչո՞ւ չեմ կարող այդպիսիների աստիճանին հասնել», մտածեցի ես: Ես այնքան հեռու գնացի իմ մտածմունքների և երևակայութիւնների մէջ, որ սկսեցի խորհել թէ ինչպէս պիտի վարուեմ երբ մեծ վէպեր դառնամ:

«Ո՞վ է Իսմայիլ բէգ Թէլային, որ այժմ այդքան մեծ սէր ու շնորհ է վայելում Շահի առջև: Զէ՞ որ նա սկզբում մի սոսկ ֆէրըաշ էր: Ինչո՞վ է նա առաւել ինձանից. գեղեցկութեամբ, ջիւանութեամբ, խելքով. ո՞չ, ո՞չ մէկով: Թող մեր երկուսիս ձիավարութիւնն էլ փորձեն, և ես որ այդ բանի մէջ լաւ կրթուել եմ թիւրքմէնների մէջ եղածս ժամանակ, ցոյց կը տամ նրան թէ ձի հեծնելն ինչ է: Ո՞վ է արքունի գանձապետը, որ այժմ ոսկու հետ է խաղում, որ Շահի սնդուկները լցնում է ոսկով և միւսոյն ժամանակ չէ մոռանում լցնել իրանը: Միթէ նա ո՞վ է: Եթէ ես մի սափրիչի որդի եմ, նա բաղկալի որդի է: Այստեղ երկուսիս աստիճանն էլ հաւասար է. սակայն ես այն առաւելութիւնն ունիմ որ լաւ գրել-կարդալ գիտեմ, այն ի՞նչ նորին գերազանցութիւնը, ինչպէս ամեն մարդ կը վկայէ, ոչինչ չգիտէ: Նա ուտում, խմում է ինչ որ սիրտն է ուզում, ամեն օր մի ձեռք նոր զգեստ է հագնում, Շահի պէս՝ պարսիկ գեղեցկուհիներին ընտրում է իրան համար, և այս բոլորը նա անում է առանց ունենալու իմ շնորքի և ընդունակութեան կէսը»:

Այսպիսի մտածմունքների մէջ խորասուզուած՝ ես անցընում էի փողոցով, երբ մի սաստիկ կռիւ ձայն լսեցի: Ես կանգ առայ տեսնելու թէ ինչ է պատահել: Մօտեցայ կռուողներին և տեսայ այն սուրհանդակին որին ես խաբել էի, և մի գիւղացի որ կուռում էր այն մարդու հետ, որին ծախել էի իմ ձին:

Այս իմ ձին է, ասում էր գիւղացին:

—Այս իմ թամբն է ասում էր սուրհանդակը:

—Դրանք իմն են, բղաւում էր ձի գնողը:

Տեսնելով որ եթէ ես այնտեղ կանգնէի, բանս վատ կը գնար, մտածեցի իսկոյն փախչել. բայց ձի գնողը յանկարծ տեսաւ ինձ և յարձակուելով վրաս՝ բռնեց գօտուցս և քաշ տալով գոռաց.

—Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, անհ այս է այն մարդը, որից ես գնեցի ձին:

Հէնց որ սուրհանդակը ճանաչեց ինձ, էլ պիտի միայն երևակայել թէ ինչ եղաւ իմ դրութիւնը: Դո՛ղ, աւագակ, խար-

դախ, խաբեբայ, լիբբ, անամօթ և այսպիսի հաճոյանքները կարկուտներ տեղացին գլխիս:

— Ո՞րտեղ է ձիս, կատաղած հարցնում էր մէկը:

— Թամբս ետ տուր, պահանջում էր միւսը:

— Փողս շուտ ետ վճարիր, բղաւում էր երրորդը:

— Դրանք քարշ տուէք դատաւորի մօտ, ասում էր ամբոխը: Ես բղաւցի, պողացի, երդուցի, խրոխտացի, բայց ի՞նչու. ո՞չ որ լսող չկար ինձ: Սուրհանդակի զարոյթը անգսպելի էր, գիւղացին գանգատւում էր սուրհանդակի դէմ, ձի առնողը՝ ինձ դէմ որ գողացած ձի էին ծախել իրան և այժմ այդ ձին էլ իր ձեռքից առել էին: Ո՛չ մէկս միմիանց լեզու չէինք հասկանում: Ես սկսեցի մէկի հետ քաղցրութեամբ խօսել, միւսին շողոքորթել, երրորդին սպառնալիքներ տալ, յուսալով որ այդ եղանակով մի կերպ վերջ կը տայի վէճին:

Սուրհանդակին ասացի.

— Ինչո՞ւ ես այդքան բարկացել. այստեղ է քո թամբը, էլ ի՞նչ ես ասում.

Գիւղացուն ասացի.

— Դու ի՞նչ կ'անէիր եթէ այս ձին սատկած լինէր. շնորհակալ եղիր Ալլահից և քո ձին հեծիր ու գնա:

Դալով ձի գնողին, էլ խօսք չմնաց որ չասացի նրան: Ես ուղեցի նրա տուած փողը վերադարձնել իրան, բայց նա չընդունեց: Բանից դուրս եկաւ որ նա ինձանից առնելէք ունէր, որովհետեւ նա պահանջում էր ձիու ծախքը որ մի քանի օր աւել էր:

Մեր վիճաբանութիւնը շատ սուր կերպարանք ստացաւ, և ստիպուեցինք դառուղայի մօտ գնալ. նա նստած էր բազաբում՝ շրջապատուած իր ֆէրրաշներով, որոնք իրանց երկար ճիւղտներով պատրաստ էին ֆալախկայի մէջ դնելու որակէ յանցաւորի ոտներ, հէնց որ իրանց աղան հրամայէր: Դառուղան չկարողացաւ մի վճիռ տալ, որովհետեւ մեր դատը նրա համար շատ բարդ էր: Հետեապէս նա մեզ առաջարկեց մեծ դատաւորի մօտ գնալ, սակայն մի ծերունի որ այնտեղ կանգնած էր, միջամտելով՝ ասաց նրան.

— Ինչո՞ւ էք շուարում այդպիսի մի պարզ խնդրի վրայ: Խնդիրը շատ պարզ է. երբ ձի գնողը կը վճարէ հաջուն իր խոստացած փողը, այսինքն՝ ձիու գնի կէսը որ դեռ չէ հատուցել, այն ժամանակ հաջին էլ կը տայ նրան ձիու մի քանի օբուռայ ծախքը որ նա պահանջում է:

— Բարիքալլա՛, բարիքալլա՛, գոչեցին դառուղան և նրան շրջապատողները: Շատ լաւ է ասում ծերունին, շատ լաւ:

Նրանք բոլորն էլ այնքան զարմացան ծերունու տուած վճռի վրայ և այնքան հաւանեցին այդ վճիռը, որ դառուղան արձակեց մեզ և պատուիրեց որ գործին խաղաղութեամբ վերջ տանք:

Ես իսկոյն ետ տուի ձի գնողին իր փողը—հինգ թումանի կէսը ի դիմաց ձիու ծախքին որ նա արել էր մի քանի օր, իսկ նրանից ստացայ ամբողջ 5 թումանը: Բանը վերջանալուց յետոյ նա նոր հասկացաւ որ խաբուել էր, բայց էլ ի՞նչ կարող էր անել: Սկզբում նա չէր հասկանում որ եթէ ինքն իրաւունք ունէր ձիու մի քանի օրուայ պահուածքի ծախքն առնել, ինչո՞ւ իրաւունք չունէր նրան տէր դառնալ: Այս էլ վերջն հասկացաւ. բայց արդէն շատ ուշ էր: Բարկացաւ, կատաղեց, բայց ոչ ինձ վրայ, այլ դառուղայի, որին նա համարձակ կերպով դատապարտեց իբրեւ մի անխելք, անշնորհք, ապուշ մարդու որ այնքան տգէտ էր օրէնքի մէջ, որքան ինքը խաբեբայ էր գործի մէջ:

ԳԼ. ԺԷ.

Հաջի Բարան նոր շորեր է հագնում.—Նա գնում է բաղնիք.—Դուրս է գալիս բոլորովին փոխուած արտաքինով:

Այս խաթա-բալայից ազատուելուց յետոյ ես գնացի բազարը և հասնելով մի մահուղեղէնի խանութ, հարցրի կարմիր մահուղի գինը: Ստանութպանը գննելով ինձ ոտից մինչև գլուխ՝ հարցրեց.

—Ո՞ւմ համար կամ ինչի՞ համար ես ուզում կարմիր մահուղը:

—Հէնց ինձ համար, ուզում եմ մի քարոլնի կարել:

—Քե՞զ համար, հարցրեց նա զարմացմամբ:

—Այո, այո, հէնց ինձ համար. ինչպէ՞ս ես տեսնում ինձ:

—Քե՞զ համար. բայց քեզ պէս մի սատանի ձագ որտեղից է կարող վճարել մահուղի գինը: Միայն միրզաներն ու խաներն են հաճում մահուղէ քարոլնի, բայց դու ոչ ես, ոչ խան:

Ես պատրաստուում էի մի խիստ պատասխան տալ նրան, բայց հէնց այդ բոլորին իմ ուշադրութիւնը գրաւեց մի ղալլալ *) որ իր ուսի վրայ ձգած ունէր զանազան հին կամ հագած շորեր: Ուստի առանց խօսք ասելու խանութպանին՝ հեռացայ

*) Դալլալ նշանակում է միջնորդ: